

SAMORZĄD UCZNIOWSKI

---

niezbędnik opiekuna

fundacja
civis
polonus

SPIS TREŚCI

Wstęp

Istota samorządu uczniowskiego

1. Czego uczy samorządność uczniowska?
2. Samorząd uczniowski w Polsce na podstawie badań
3. Samorząd uczniowski a kompetencje kluczowe
4. Samorząd uczniowski ważny jest od szkoły podstawowej

Samorząd uczniowski w świetle prawa

5. Prawo o samorządzie uczniowskim
6. Podstawa programowa
7. Skąd się bierze opiekun?
8. Regulamin działania SU

Działania samorządu uczniowskiego w praktyce

9. Wybory do SU
10. Oddolne projekty uczniów
11. Opiniowanie/ współdecydowanie o szkole

Organizacja pracy opiekuna SU

12. Samorząd uczniowski jako działanie edukacyjne
13. Współpraca z dyrekcją i nauczycielami
14. Współpraca z rodzicami
15. Współpraca ze środowiskiem lokalnym

WSTĘP

Niezbędnik opiekuna samorządu uczniowskiego powstał w wyniku licznych spotkań, jakie członkowie zespołu Fundacji Civis Polonus, odbyli w latach 2009 – 2012 z opiekunami samorządów uczniowskich pracujących w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w społecznościach wiejskich jak i w różnych miastach. W trakcie tych spotkań mieliśmy okazję dyskutować o tym, czym jest samorządność uczniowska, jakie miejsce zajmuje w procesie edukacyjnym i wychowawczym. Zastanawialiśmy się także nad tym, jakie działania uczniów i uczennic powinien wspierać opiekuna samorządu uczniowskiego tak, by jego praca przyczyniała się do lepszego zrozumienia przez młodych ludzi procedur demokratycznych. Wreszcie wiele czasu poświęciliśmy na rozważanie optymalnego sposobu organizacji pracy opiekuna, tak by czas jaki może on poświęcić na pracę z reprezentacją samorządu uczniowskiego owocował pozytywnymi doświadczeniami aktywności samorządowej dla jak największej liczby uczniów ze szkoły, w której pracują.

Zachęcamy do patrzenia na samorząd uczniowski w szkole jako proces uczenia się młodych ludzi samorządności, w którym ważnymi przewodnikami są nauczyciele. Samorządność, na którą składają się takie umiejętności jak branie spraw w swoje ręce, podejmowanie oddolnych działań, współdecydowanie o pewnych wspólnych kwestiach są bardzo ważnymi kompetencjami obywatelskimi w społeczeństwie demokratycznym.

Uczniowie poprzez naukę w szkole mają rozwijać swoje kluczowe kompetencje. Samorządność – jako jedną z kompetencji obywatelskich mają szansę nabyć tylko wtedy, gdy my – dorośli stworzymy do tego warunki i zapewnimy odpowiednie wsparcie.

Właśnie o tym, w jaki sposób można zorganizować pracę opiekuna, by rzeczywiście uczniowie doświadczali przyjemności z praktykowania samorządności w szkole, jest ten niezbędnik. Zachęcamy do lektury, do czerpania z naszych doświadczeń oraz swobodnego ich przetwarzania.

Zespół Fundacji Civis Polonus

AUTORZY

dr Olga Napiontek

prezeska zarządu Fundacji Civis Polonus, socjolożka. Autorka badań i artykułów z dziedziny edukacji obywatelskiej i dialogu obywatelskiego. W Fundacji Civis Polonus rozwija projekty umożliwiające młodym ludziom wpływanie na sprawy, które ich dotyczą. Najważniejszy z nich to Młodzieżowe Rady Dzielnic i Gmin, w ramach którego wypracowujemy procedury konsultacji decyzji podejmowanych przez władze lokalne z młodzieżą. Od 2010 roku w ramach projektu „Z małej szkoły w wielki świat” zajmuje się wspieraniem rozwoju kompetencji obywatelskich u dzieci uczących się w szkołach wiejskich.

Joanna Pietrasik

wiceprezeska zarządu Fundacji Civis Polonus, z wykształcenia politolożka oraz etnolożka. Absolwentka Szkoły Praw Człowieka Fundacji Helsińskiej, z uprawnieniem do prowadzenia działań edukacyjnych w dziedzinie praw człowieka. Absolwentka Szkoły Trenerów Organizacji Pozarządowych (STOP). Tutorka w Programie „Liderzy PAFW”. Autorka projektów edukacyjnych z zakresu nieformalnej edukacji obywatelskiej. Związana z sektorem pozarządowym od 15 lat. Na początku jako wolontariuszka w Centrum Edukacji Obywatelskiej (pierwsze Młodzi Głosują), następnie koordynatorka projektów w Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej.

Piotr Sienkiewicz

nauczyciel historii oraz wiedzy o społeczeństwie w publicznej szkole podstawowej oraz międzynarodowym gimnazjum. W Fundacji zajmuje się koordynacją projektów z zakresu edukacji obywatelskiej. Prowadzi również szkolenia dla nauczycieli, uczniów i rodziców poświęcone samorządności uczniowskiej, budowaniu relacji w ramach społeczności szkolnej. Autor publikacji oraz scenariuszy zajęć na temat edukacji obywatelskiej.

Absolwent Instytutu Nauk Politycznych oraz Międzywydziałowych Studiów Wschodniosłowiańskich UW. W Fundacji Civis Polonus koordynator projektów związanych z edukacją obywatelską w szkole oraz współpracą z samorządami lokalnymi.

Katarzyna Karwacka

absolwentka socjologii w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Od 2010 roku wolontariuszka, liderka i asystentka trenera w projekcie Akademia Przyszłości Stowarzyszenia WIOSNA.

Współpracę z Fundacją rozpoczęła w styczniu 2012 w ramach praktyk studenckich. Koordynatorka projektu „Samorząd uczniowski jako doświadczenie aktywności obywatelskiej w szkole”.

O PROJEKCIE

Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu „Samorząd uczniowski jako doświadczenie aktywności obywatelskiej w szkole”, realizowanego przez Fundację Civis Polonus w 2012 roku. Jego celem było wzmocnienie instytucji szkoły, jako przestrzeni kształtowania kompetencji obywatelskich i społecznych uczniów, pozwalających na aktywne uczestnictwo młodych ludzi w życiu publicznym.

W ramach projektu zorganizowano seminarium dla przedstawicieli ośrodków doskonalenia nauczycieli dot. samorządności uczniów w szkole oraz konferencję „Samorząd uczniowski jako doświadczenie aktywności obywatelskiej w szkole”. Materiały z tych wydarzeń dostępne są na specjalistycznym portalu dla opiekunów, który powstał także w ramach projektu: www.samorzaduczniowski.org. Portal ten jest skierowany głównie do opiekunów samorządów uczniowskich oraz wszystkich aktywnie współpracujących z SU (samorządem uczniowskim). Poświęcony jest on wszelkim kwestiom dotyczącym powstawania oraz działalności samorządu uczniowskiego w szkole. Znajdują się w nim, m. in. materiały edukacyjno-inspirujące; przykładowe scenariusze zajęć; opis dobrych praktyk działalności samorządów uczniowskich z Polski; przydatna bibliografia.

W ramach projektu 180 nauczycieli wzięło udział w 18 godzinnych szkoleniach prowadzonych przez specjalistów z Fundacji Civis Polonus. Projekt został współfinansowany ze środków The Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe.

1. Czego uczy samorządność uczniowska?

Uczniowie poprzez naukę w szkole mają rozwijać swoje kluczowe kompetencje. Samorządność – jako jedną z kompetencji obywatelskich mają szansę nabyć tylko wtedy, gdy my – dorośli stworzymy do tego warunki i odpowiednio będziemy ich wspierać.

Ważnym narzędziem kształcenia u młodych ludzi umiejętności współdecydowania o własnej wspólnocie jest sprawnie funkcjonujący samorząd uczniowski. Odpowiedni program działania samorządu uczniowskiego może w znaczny sposób przyczynić się do tego, że doświadczenie bycia w szkole, będzie dla uczniów doświadczeniem stykania się z dobrze działającą demokratyczną instytucją. Co to oznacza w praktyce?

Wybieranie swoich przedstawicieli

Coroczne wybory reprezentacji samorządu uczniowskiego mogą być okazją do ćwiczenia umiejętności namysłu nad wspólnymi, tu szkolnymi sprawami, definiowania oczekiwań wobec przedstawicieli, analizy potrzeb społeczności szkolnej. Uczniowie nabywają nie tylko umiejętność głosowania, ale także rozpoznawania interesów wspólnoty oraz zgodnego z nimi świadomego dokonywania wyborów. Zrozumienie wagi wyborów, nabycie umiejętności oddawania głosu i oceniania programów kandydatów mogą stać się ważnym efektem edukacyjnym dobrze działającego samorządu uczniowskiego. Są one niezbędne dla jakości demokracji.

Podejmowanie oddolnych działań

Jeśli chcemy, by w przyszłości nasi współobywatele „brali sprawy w swoje ręce”, działali na rzecz swojej społeczności lokalnej, narodowej, europejskiej, trzeba nauczyć

młodzież podejmowania oddolnych działań. Szkoła może stanowić doskonałe miejsce ćwiczenia się uczniów w byciu aktywnym, planowaniu i realizacji swoich projektów. By to było możliwe, niezbędne jest uczenie współpracy, porozumiewania się, brania odpowiedzialności za szkolne wydarzenia oraz za działania na rzecz społeczności. Tego właśnie uczy samorządność uczniowska lepiej niż inne procesy zachodzące na terenie szkoły. Oddolne działania uczniów mogą dotyczyć zarówno organizowania imprez i uroczystości w szkole, wolontariatu, działań na rzecz społeczności lokalnej, jak i oddziaływania na życie szkoły – zarówno na poziomie zarządzania infrastrukturą po poprawę jakości nauczania.

Współdecydowania o sprawach wspólnych

Dzisiejsza demokracja daje obywatelom coraz więcej możliwości wpływania na decyzje władz od lokalnych po europejskie. Organizowanych jest coraz więcej konsultacji społecznych, debat publicznych, spotkań z mieszkańcami. Jest to ważna tendencja związana z przemianami roli obywateli, których zadaniem nie jest już tylko wybieranie swoich reprezentantów raz na cztery lata, ale aktywne uczestnictwo także pomiędzy głosowaniami. Samorządność uczniowska jest świetnym polem do tego, by uczniowie ćwiczyli się w procesie podejmowania decyzji, uczestnicząc w decydowaniu o ważnych dla nich sprawach, odpowiednio do ich wieku. Włączanie uczniów w proces decydowania o sprawach szkoły pozwala na budowanie w nich poczucia odpowiedzialności za swoją placówkę oświatową.

Rozpoznawanie reguł i działanie zgodnie z nimi

Samorządność uczniowska daje możliwość nauczania dzieci, czym są reguły, skąd się biorą i jak należy ich przestrzegać. To samorząd uczniowski uchwała zasady swojego działania i wyboru przedstawicieli. Jest to świetna okazja do uczenia dzieci, że w społeczeństwie demokratycznym obywatele mają wpływ na reguły, którym sami potem podlegają. To pokazuje uczniom, że w państwie demokratycznym reguły nie są arbitralne, ale mają odzwierciedlać sytuację i potrzeby ludzi, dla których zostały zapisane. Reprezentacja samorządu uczniowskiego, działając na rzecz przestrzegania praw uczniów, uczy wszystkich, że prawa w demokracji należy przestrzegać, a obywatele powinni upominać się o sprawiedliwość w sytuacji jego naruszenia. Tworzenie regulaminu SU zgodnie z ustawą o systemie oświaty oraz regulaminem szkolnym pokazuje uczniom, że prawo nie jest tylko tworem abstrakcyjnym i niepotrzebnym w codziennych działaniach.

Obserwując szkołę jako instytucję państwa, młodzi ludzie powinni nauczyć się, że państwo demokratyczne działa w sposób przejrzysty (obywatele mają swoje prawa, które

przedstawiciele władzy respektują, władza jest rozliczana) oraz włączający (decyzje dotyczące życia wspólnoty podejmowane są w porozumieniu z obywatelami, mile widziane są oddolne inicjatywy).

Szkoła powinna zatem promować zaangażowanie obywatelskie. Rada Europy przypisuje jej rolę miejsca, w którym młodzież uczy się demokratycznych reguł, ćwiczy się w roli członka wspólnoty demokratycznej.

Demokracja jest w szkole niezwykle istotną sprawą przede wszystkim dlatego, że szkoła jest miejscem, gdzie dzieci uczą się żyć w społeczeństwie. (...). Młodzi ludzie muszą znaleźć miejsce w społeczeństwie jako odpowiedzialni, oddani obywatele, którzy szanują innych i dlatego szkoła spełnia funkcję wpajania demokratycznych postaw i wartości. (...) Jeśli młodzi ludzie mają nauczyć się żyć w społeczeństwie demokratycznym niezbędne jest oparcie edukacji na zasadach demokratycznych¹.

Szkoła jest dla młodych ludzi ważną przestrzenią publiczną, w której uczniowie występują w relacji obywatel – instytucje państwa (reprezentowane przez funkcjonariuszy państwa, czyli dyrekcję szkoły, nauczycieli oraz pedagogów).

---

1) Cytat za M. Sielatycki Demokratyczne zarządzanie szkołą, w: „Dyrektor szkoły” nr 12/2006

2. Samorząd uczniowski w Polsce na podstawie badań

Samorządność uczniowska jako taka nie była w ostatnich 20 latach objęta systematycznymi badaniami w skali ogólnopolskiej. Dysponujemy wiedzą zgromadzoną w ramach różnego typu badań jakościowych, głównie opierających się na studiach przypadków, badaniach ograniczonych do pewnego terytorium (Warszawa) lub konkretnych, wybranych aspektów działania samorządu uczniowskiego, o które pytano przy okazji badań dotyczących szerszych zagadnień związanych z edukacją.

W niniejszym artykule skupimy się na wynikach badania studia przypadków, które realizowane były w okresie październik 2006 – czerwiec 2007, w ramach projektu „Szkoła Obywateli – sposób na zaangażowanie społeczne młodzieży” realizowanego przez Fundację Civis Polonus (FCP), a współfinansowanego ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Funduszu Inicjatyw Obywatelskich. Badanie to służyło przyjrzeniu się sposobowi rozwijania kompetencji obywatelskich w gimnazjach. Wybrano tę metodę, gdyż umożliwia ona obserwację procesu prowadzenia kształcenia obywatelskiego w naturalnych warunkach, „przez podążanie wprost do zjawiska społecznego poddawane badaniu, obserwowanie go na tyle całościowo, na ile jest to możliwe, badacz ma szansę uzyskać głębsze i pełniejsze jego rozumienie”². Badanie zostało zrealizowane w czterech szkołach gimnazjalnych – w dwóch szkołach wiejskich oraz dwóch miejskich. Staraliśmy się wybrać szkoły przeciętne, nie wyróżniające się niczym szczególnym. Zostały wybrane szkoły zarówno z terenów wiejskich i miejskich, gdyż dotychczasowe badania wskazują na bardziej autorytarną kulturę szkoły na terenach wiejskich, co potwierdzają badania uczniów dotyczące postaw i postrzegania obywatelstwa. Według autorów jest to jedyny wymiar różnicujący jakość kształcenia obywatelskiego³. Jednym z tematów badania był właśnie samorząd uczniowski. Badania jakościowe obejmujące również samorządność uczniowską prowadziła pod koniec lat 90tych profesor Marta Zahorska.

Badania ilościowe dotyczące pewnych aspektów samorządności, szczególnie wyborów reprezentacji SU systematycznie prowadzi Centrum Badania Opinii Społecznej. O wpływie samorządu uczniowskiego na kompetencje obywatelskie możemy powie-

---

2) Babbie E. (2003) *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa: PWN, s. 309

3) Dolata R., Kosęła K., Wiłkomirska A., Zielińska A. (2004) *Młodzi obywatele. Wyniki międzynarodowych badań młodzieży*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski

dzieć coś na podstawie Civic Education Study, organizowanego przez International Association for the Evaluation of Educational Achievement, które w Polsce realizuje zespół badaczy pod kierownictwem profesora Krzysztofa Kosęły.

Wyłanianie reprezentacji samorządu uczniowskiego

W większości szkół działania samorządu uczniowskiego zorganizowane są w postaci reprezentacji uczniów. Stąd we wszystkich badanych przez Fundację Civis Polonus szkołach samorząd uczniowski jest w szkole reprezentowany przez wybranych przedstawicieli. Samorząd zarówno przez nauczycieli jak i uczniów jest utożsamiany z tą reprezentacją. W badanych szkołach standardy przejrzystości, jawności, pewności reguł głosowania przestrzegane są na różnym poziomie. Pierwszy moment wyborów to zgłaszanie się kandydatów na reprezentantów. Jawność tego procesu jest różna. W dwóch szkołach przyjmowanie kandydatów na członków reprezentacji odbywa się w sposób otwarty – mogą zgłaszać się wszyscy zainteresowani uczniowie. W szkołach tych nie wprowadzono ograniczeń w kandydowaniu ze względu na wyniki w nauce, czy zachowanie – każdy może startować w wyborach, o ile poprze go dwudziestu uczniów, których podpisy zbierze. W dwóch innych szkołach nauczyciele zdecydowanie ingerują w proces wyłaniania kandydatów. Nie każdy uczeń szkoły może kandydować, gdyż choć się zgłasza to i tak jest weryfikowany przez dyrekcję na podstawie jej własnych kryteriów. Kryteria te nie są jednak nigdzie w sposób przejrzysty zapisane – takich ograniczeń nie formułuje ani regulamin szkoły, ani jej statut. W praktyce to nauczyciele mają duży wpływ na wyłanianie kandydatów. W innej szkole możliwość kandydowania ograniczona jest systemowo. Wybory do samorządu uczniowskiego odbywają się dwustopniowo: z trójek klasowych wybierane są osoby do reprezentacji samorządu szkolnego. Można zatem powiedzieć, że w szkołach, w których reguły wyboru przedstawicieli są niejasne, arbitralne szkoła uczy młodych ludzi działania bez reguł, albo wręcz im wbrew.

W trzech badanych przez FCP szkołach wybory poprzedza kampania wyborcza. W jednej ze szkół jednak nie przeprowadzono takiej kampanii z braku czasu, co pokazuje, jak mało istotna jest ona dla dyrekcji szkoły, i że postrzegana jest raczej jako niepotrzebne zamieszanie niż obowiązkowy punkt programu pracy szkoły. W dobrze realizowanych wyborach rządzą się one regułami takimi samymi jak normalne wybory parlamentarne, samorządowe czyli wolne równe, powszechne, bezpośrednie i tajne. Jest normalna kampania wyborcza i na rok wybieramy uczniów i są to uczniowie klas trzecich i ten, kto zdobywa największą ilość ten zostaje przewodniczącym i druga osoba, i ta dwójka dobiera sobie osoby do pracy.

Uczniowie mają również prawo do wyboru opiekuna SU, na mocy ustawy o systemie oświaty. Jednak tylko w dwóch badanych szkołach to uczniowie wybierają opiekuna

samorządu szkolnego. W jednej z nich wybory te odbywały się po raz pierwszy. Należy wskazać, że brak aktu wyboru opiekuna samorządu uczniowskiego właśnie przez uczniów jest złamaniem zapisów ustawy o systemie oświaty. Nieprzestrzeganie prawa w tym względzie wskazuje jak bardzo dyrektorzy ignorują tę część pracy wychowawczej szkoły i swojej odpowiedzialności i jak czują się tu bezkarni. W innych sferach, takich jak nadzór nad powierzonym majątkiem, który jest kontrolowany przez organy prowadzące szkoły dyrektorzy są bardzo skrupulatni.

Wybory przedstawicieli do reprezentacji samorządu uczniowskiego oraz opiekunów samorządu są jedną z ważniejszych lekcji demokracji w szkole. Uczniowie, bowiem co roku mają okazję ćwiczyć się w ocenianiu programu wyborczego, postaw kandydatów, podejmowaniu decyzji wyborczych, głosowaniu. Można powiedzieć zatem, że jakość tych procedur, ich przejrzystość, sprawiedliwość i przewidywalność budują w uczniach wyobrażenie na temat wartości wyborów w ogóle. Zaniedbywanie tego procesu jest uczeniem młodych ludzi, że same wybory są nieważne a tak wyłoniona reprezentacja ma niską pozycję w społeczności szkolnej. Wspomniane zaniedbanie nie jest jednak rzadkim zjawiskiem. Choć „począwszy od 2003 roku odsetek uczniów deklarujących udział w wyborach do samorządu szkolnego – zawsze, kiedy się odbywały, lub czasami – systematycznie rośnie” to dopiero w 2010 roku po raz pierwszy przekroczył 50%. Jak wskazuje CBOS w porównaniu z 1998 rokiem obecnie: z 34% do 48% wzrosła liczba uczniów techników uczestniczących w wyborach (zawsze, kiedy się one odbywały, bądź sporadycznie); z 39% do 49% wzrosła liczba uczniów zawodówek biorących udział w wyborach; z 51% do 57% wzrosła liczba uczniów liceów ogólnokształcących uczestniczących w wyborach; z 44% do 46% wzrósł odsetek uczniów liceów zawodowych zawsze biorących udział w wyborach. Jednocześnie dane z tego badania pokazują, że aż 45% uczniów nigdy nie brało udziału w wyborach reprezentacji SU! Tymczasem młodzi ludzie chcą kandydować do organów przedstawicielskich samorządu uczniowskiego i chcą wybierać swoich przedstawicieli na zasadach demokratycznych. Uczniowie oczekują wyborów demokratycznych, w których każdy ma bierne i czynne prawo wyborcze⁴.

---

4) Samorządność uczniowska w warszawskich szkołach. Raport z badania jakościowego przygotowany dla M.St. Warszawy (2009), Grupa IQS, Warszawa

Czym zajmuje się reprezentacja samorządu uczniowskiego?

Reprezentacja samorządu uczniowskiego we wszystkich badanych przez FCP szkołach nie zajmuje się w sposób systematyczny artykułowaniem interesów uczniów. Nie zajmują się identyfikowaniem szkolnych problemów, nie zbierają informacji o potrzebach uczniów. Jedynym zauważalnym przejawem dbania o interesy uczniów jest losowanie tzw. „szczęśliwego numerka”, czyli numeru z listy z dzienników, którego właściciel nie jest danego dnia odpytywany ani nie piszę niezapowiedzianych kartkówek.

Reprezentowanie opinii uczniów w procesie decyzyjnym na terenie szkoły powinno oznaczać udział ich przedstawicieli w konsultowaniu decyzji dyrekcji, które następnie obowiązują uczniów. Pewne kontrowersyjne kwestie podlegają konsultacjom. Bierze w nich udział jednak zwykle tylko reprezentacja samorządu uczniowskiego. W żadnej ze szkół nie istnieje systematyczna procedura konsultacji decyzji – organizowane są one ad hoc. Tymczasem, jak wskazują Jasiński i Kowalski w swoim raporcie uczniowie oczekują, że ich przedstawiciele będą reprezentować ich interesy. „Należy zwrócić uwagę, że wśród wymienianych przez uczniów „innych” spraw, poza tymi którymi samorząd dotychczas zajmuje się, dość często występują kwestie relacji między uczniami a szkołą. Poczesne miejsce wśród tych spraw zajmują „problemy uczniów i mediacja” – wymieniane niemal w co czwartej odpowiedzi. Uczniowie liczą też, że ich przedstawiciele, w większym niż dotychczas stopniu, skoncentrują się na reprezentowaniu autentycznych interesów ogółu i rozwiązywaniu istotnych problemów. Już 23 proc. uczniów chce, aby samorząd uczniowski zajmował się mediacją z gronem pedagogicznym, 16 proc. aby poruszał bieżące sprawy szkoły, 10 proc. aby dopilnował przestrzegania praw ucznia. Wysuwane są również postulaty, aby uczniowie mieli wpływ na organizację zajęć pozalekcyjnych, zapewnianie bezpieczeństwa i wywieranie wpływu na sposób oceniania⁵.

Samorzady uczniowskie w badanych przez FCP szkołach oraz ich reprezentacje swoje działania koncentrują właśnie na realizacji projektów. Projekty te stanowią apele, dyskoteki, mikołajki, andrzejki, zawody sportowe, debaty, zbiórki charytatywne itp. Aktywność reprezentacji samorządu w inicjowaniu projektów jest różna – zależy od kreatywności, umiejętności organizacyjnych uczniów, ale również zachęt stosowanych przez opiekunów samorządu oraz ich umiejętności i chęci wspierani młodzieży w ich działaniach.

Uczniowie najchętniej angażują się w realizację projektów służących rozrywce – dyskotek, balów, zawodów sportowych itp. Również chętnie biorą udział w akcjach cha-

---

5) Kowalski M., Jasiński M. (2006) *Prawa ucznia w szkole. Raport*, Warszawa: MEN, CODN, s. 89

rytatywnych – zbiórkach, pomocy udzielanej słabszym osobom – dzieciom, starszym. Tylko w jednej szkole rozwinięty jest system samopomocy uczniowskiej. Reprezentacja samorządu koordynuje to działanie.

Reprezentacja samorządu uczniowskiego we wszystkich szkołach badanych przez FCP pracuje przy organizacji imprez szkolnych zarządzanych przez dyrekcję – apele z okazji świąt narodowych, okolicznościowych takich jak dzień nauczyciela. Uczniowie wykonują te zadania z obowiązku. Wiele „oddolnych” działań samorządu uczniowskiego nie jest realizowanych na podstawie decyzji uczniów, ale na podstawie przekonania dorosłych, że „zawsze tak robiono”, że muszą się znaleźć w planie pracy SU. Uczniowie stanowiący reprezentację samorządu pełnią funkcje porządkowe, polegające na pełnieniu dyżurów wraz z nauczycielami. Funkcja porządkowa uznawana jest przez opiekunów za „poważną”, w przeciwieństwie do organizacji dyskotek.

Podobne wnioski płyną z badań prof. Zahorskiej, która wskazuje, że „we wszystkich szkołach samorządy uczniowskie działały, jednak nigdzie, nawet w szkołach, gdzie były one najbardziej aktywne nie pełniły funkcji reprezentacji interesów uczniowskich, nie występowały też jako strona w sporach z nauczycielami. (...) nazwa samorząd w żadnym z wypadków nie odpowiadała rzeczywistości. W szkołach bardziej „nowoczesnych” uczniowie przynajmniej uczyli się samodzielnego organizowania imprez, w bardziej tradycyjnych służyli przede wszystkim jako pomoc nauczycieli w utrzymaniu dyscypliny”⁶.

Zatem jak pokazują badania bardzo ograniczona jest inicjatywność uczniów, ich kreatywność, a większość czasu i swojej energii poświęcają na działania, które są ważne i atrakcyjne dla dorosłych a nie ich rówieśników. Uczy to niebrania odpowiedzialności za społeczność szkolną, dostrzegania problemów i samodzielnego znajdowania dla nich rozwiązań, ale posłuszeństwa i wykonywania poleceń nauczycieli.

W badanych szkołach, ale jest to również problem ogólnopolski, samorząd uczniowski nie zapewnia uczniom możliwości uczestniczenia w procesie podejmowania decyzji dotyczących życia szkoły.

Podobnie widzą jakość działania SU nauczyciele. Samorządy uczniowskie są w ocenie nauczycieli aktywne. Jedna piąta badanych (21%) przyznała, że są one „bardzo

---

6) Zahorska M. (2002) Szkoła. Między państwem, społeczeństwem a rynkiem, Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak” s. 189

aktywne”, zaś dalszych 54%, że są „aktywne”⁷. Jednocześnie nauczyciele zauważają, że aktywność ta odnosi się głównie do działalności rozrywkowej. W roku 2009 odsetek nauczycieli negatywnie oceniających aktywność samorządu uczniowskiego wzrósł do 31%. W szkołach ponadgimnazjalnych aktywność samorządów szkolnych źle oceniło 46% nauczycieli, a w gimnazjach 26%. Najlepsza sytuacja była w szkołach podstawowych, w których działania samorządu pozytywnie oceniło 77%⁸.

Długofalowym skutkiem niezadawalającego działania samorządu uczniowskiego może być ośmieszenie samej idei samorządności oraz aktywności społecznej. Jest to tym bardziej niebezpieczne, że już dziś widać, zagrożenie niskiej aktywności w życiu publicznym obecnej młodzieży w przyszłości. Największa liczebnie grupa młodzieży kończącej edukację w szkołach ponadgimnazjalnych (40%) określa poziom swojego zainteresowania polityką jako średni – śledzi jedynie najważniejsze wydarzenia polityczne. Ponad jedna czwarta (27%) przyznaje, że praktycznie nie interesuje się polityką, a dalsze 17% deklaruje nikłe nią zainteresowanie. Jedynie 14% badanych uczniów twierdzi, że scenę polityczną obserwuje raczej uważnie. Od roku 1998 zainteresowanie młodzieży polityką utrzymuje się na zbliżonym, relatywnie niskim poziomie i jest mniejsze od notowanego w roku 1996⁹. Jak pokazują wyniki innych badań „najmniejsze zasoby kapitału stowarzyszeniowo-obywatelskiego ma młodzież, największe – osoby czterdziesto- i pięćdziesięcioletnie: doświadczone życiowo i wciąż aktywne (także w pracy).”¹⁰

BIBLIOGRAFIA

- 1) Społeczny wizerunek polskiej szkoły (2007) Centrum Badania Opinii Społecznej, Komunikat nr 3748
- 2) Zahorska M. (2008) Dylematy szkolnej demokracji, w: Wychowanie. Pojęcia, procesy, konteksty t.4 Dudzikowa M , Czerpaniak – Walczak M. (red.), Gdańsk: GWP

---

7) Opinie nauczycieli na temat postaw obywatelskich młodzieży. Raport z badań dla Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej (2004), Warszawa: IPSOS

8) Raport Roczny Programu Społecznego „Szkoła bez przemocy” (2009), Warszawa

9) Młodzież 2010 (2011) Centrum Badania Opinii Publicznej, Komunikat nr OiD19

10) *Stowarzyszeniowo – obywatelski kapitał społeczny* (2008), Centrum Badania Opinii Społecznej

3. Samorząd uczniowski a kompetencje kluczowe

W Polsce obserwowany jest problem niskiego kapitału społecznego, rozumianego jako zaangażowanie ludzi w sprawy publiczne. Przejawem tego są m.in. niskie wskaźniki zaufania międzyludzkiego, nieduży odsetek osób działających w oddolnych inicjatywach, wreszcie niska frekwencja wyborcza. Polacy nie odnajdują się w roli obywateli – osób współdecydujących o sprawach publicznych. To właśnie szkoła może znacząco wpływać na zwiększenie kapitału społecznego poprzez promowanie zaangażowania obywatelskiego. Jest to bardzo ważna przestrzeń dla młodych ludzi, w której odbywa się ważny proces wychowawczy. Aby mogło się to spełnić, proces wychowawczy powinien uwzględniać programy edukacyjne rozwijające kompetencje obywatelskie i społeczne. W praktyce szkoła może wychowywać do aktywności obywatelskiej na dwóch poziomach. Jeden stanowi przekaz teoretyczny w czasie prowadzenia lekcji. W tej dziedzinie polscy uczniowie wypadają dobrze – posiadają wiedzę z zakresu pojęć i procesów demokratycznych. Drugi poziom to sposób funkcjonowania szkoły, to co dzieje się „między” lekcjami. Jak stwierdza wybitny badacz edukacji obywatelskiej David Mathews „w szkołach konieczne jest stworzenie autentycznych i systematycznych okazji do uczestniczenia uczniów w procesie zarządzania szkołą i społecznością, by przekonać ich, że partycypacja może prowadzić do ważnych efektów. Mówić o tym nie wystarczy. Młodzi ludzie muszą doświadczyć tego, by uwierzyć”. Właśnie prawidłowe działanie samorządu uczniowskiego może w istotny sposób przyczynić się do tego, że czas bycia w szkole, będzie dla uczniów doświadczeniem aktywności obywatelskiej i społecznej. Aktywność samorządu uczniowskiego na terenie szkoły przyczynia się bowiem do rozwijania wśród młodzieży kompetencji społeczno-obywatelskich, pozwalających na aktywne uczestnictwo w przyszłości w życiu publicznym.

Tymczasem obecnie w polskich szkołach uczniowie rzadko mają okazję do aktywności obywatelskiej, czego przyczyną jest przede wszystkim ograniczona działalność samorządu uczniowskiego – kompetencje społeczne i obywatelskie nie są w szkole w wystarczającym stopniu rozwijane, a uczniowie nie zdobywają doświadczenia aktywności obywatelskiej i społecznej.

Jak wynika z badań prof. Marty Zahorskiej „samorządy uczniowskie działały, jednak nigdzie, nawet w szkołach, gdzie były one najbardziej aktywne nie pełniły funkcji reprezentacji interesów uczniowskich, nie występowały też jako strona w sporach z nauczycielami. (...) nazwa samorząd w żadnym z wypadków nie odpowiadała rzeczywistości”. Według badań CBOS, ponad 45 proc. uczniów uważa, że ich samorząd ma w szkole niewiele do powiedzenia. Znaczna część młodzieży słabo orientuje się w działalności swojego przedstawicielstwa, a inni funkcjonowaniem samorządu czują się nieusatysfakcjonowani. Brak satysfakcji wynika z faktu, że choć organ ten powołany do reprezentowania interesów uczniowskiej zbiorowości, częściej skupia się na sferze rozrywkowej. Zdecydowanie rzadziej reprezentanci uczniów korzystają z przypisanych samorządowi uprawnień: opiniowania, występowania w imieniu uczniów, swobody wyrażania opinii uczniów, itd.

W efekcie niewypełniania swojej ustawowej roli samorząd uczniowski postrzegany jest jako instytucja fasadowa, której uczniowie nie chcą legitymizować – już teraz z udziału w wyborach swoich przedstawicieli do samorządu uczniowskiego rezygnuje 63 proc. uczniów, a stałe w nich uczestnictwo deklaruje zaledwie 14 proc. (CBOS, Młodzież 2008, styczeń 2009). Długofalowym skutkiem fasadowego działania samorządu uczniowskiego może być ośmieszenie samej idei samorządności oraz aktywności społecznej. Jest to tym bardziej niebezpieczne, że już dziś widać, zagrożenie niskiej aktywności społecznej młodzieży w przyszłości. Jak wynika bowiem z badań „najmniejsze zasoby kapitału stowarzyszeniowo-obywatelskiego ma młodzież, największe – osoby czterdziesto- i pięćdziesięcioletnie: doświadczone życiowo i wciąż aktywne (także w pracy)”¹¹.

Dlatego niezbędną wydaje się zmiana funkcjonowania samorządu uczniowskiego w szkołach, tak by w „codziennej” jego aktywności umożliwił on uczniom „samorządową” aktywność. Aktywność, która będzie opierała się na reprezentacji interesów uczniów, konsultowaniu decyzji dyrekcji dotyczących uczniów, włączaniu uczniów do namysłu na temat problemów, ważnych kwestii dotyczących życia społeczności szkolnej. Stworzenie odpowiedniej przestrzeni, w której młodzi ludzie będą rozwijać swoje kompetencje obywatelskie jest niewątpliwie zadaniem dorosłych, nie można liczyć na to, że dzieci i młodzież same nauczą się, bez odpowiedniego wsparcia, być aktywnym najpierw w szkole a potem w społeczeństwie.

---

11) *Stowarzyszeniowo-obywatelski kapitał społeczny. Komunikat z badań. Wrzesień 2008*

Jak w praktyce samorząd uczniowski może być narzędziem rozwijania kompetencji obywatelskich?

Samorząd Uczniowski może wypełniać swoją ustawową rolę tj. „przedstawianie radzie szkoły, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wniosków i opinii we wszystkich sprawach szkoły” (art. 55 ust. 5) poprzez wyrażanie własnego zdania oraz udział w procesie decyzyjnym w szkole.

Działania samorządu uczniowskiego, które mogą wychowywać do aktywności obywatelskiej uczniów w przyszłości powinny opierać się na takich konkretnych działaniach jak:

1. Konsultacje pewnych decyzji podejmowanych przez dyrekcję z przedstawicielami samorządu uczniowskiego lub całą społecznością uczniów
2. Prowadzenie debat szkolnych na temat problemów i potrzeb uczniów
3. Prowadzenie systematycznego dialogu dyrekcji z reprezentacją SU, w celu budowania wzajemnego zrozumienia oraz platformy współpracy

Rzeczywistość pokazuje, że wprowadzenie tych kilku, prostych elementów do codziennego działania samorządu uczniowskiego zmienia szkołę na bardziej partycypacyjną a uczniom pozwala nabywać kompetencje obywatelskie.

Ad 1. Konsultacje pewnych decyzji podejmowanych przez dyrekcję z przedstawicielami samorządu uczniowskiego lub całą społecznością uczniów.

Konsultowanie decyzji z uczniami to odpowiednik mechanizmu konsultacji społecznych, w ramach których przedstawiciele władz przedstawiają obywatelom swoje plany dotyczące zmiany lub uchwalania nowych aktów prawnych, inwestycji lub innych przedsięwzięć, których regulacje będą dotyczyły i miały wpływ na odbiorców danej regulacji prawnej (Źródło: portal.ngo.pl). Analogicznie jest w szkole, gdzie władze szkoły (np. dyrektor lub dyrektorka) podejmuje decyzje na temat życia szkoły, czyli wprost dotyczące uczniów, przedstawia swoje propozycje reprezentantom ogółu uczniów czyli samorządowi uczniowskiemu. Podobnie jak w konsultacjach społecznych, opinie uczniów nie są wiążące dla dyrekcji. Oznacza to w praktyce sytuację, w której władza szkoły zapoznaje się z głosem uczniów wyrażonym przez samorząd uczniowski i bierze go pod uwagę w procesie podejmowania decyzji.

Konsultowanie na terenie szkoły może przybierać formy: konsultacji otwartych dla wszystkich uczniów, stałej obecności uczniów w ciałach kolegialnych: rada pedagogiczna, rada rodziców lub udziału uczniów w zbieraniu danych od uczniów potrzebnych dyrekcji do podjęcia decyzji.

Ad 2. Prowadzenie debat szkolnych na temat problemów i potrzeb uczniów

Rolą debatowania jest umożliwienie wyćwiczenia się uczniów w formułowaniu własnych opinii, wyrażania ich, wymieniania poglądów oraz dochodzenia do wspólnego stanowiska. Po drugie debaty są okazją do wspólnego namysłu całej społeczności szkoły nad najważniejszymi tematami lub problemami szkoły i możliwymi ich rozwiązaniami. Debatowanie jest trudną sztuką, dlatego należy pamiętać o podstawowych zasadach jej organizacji. By debata się udała, kluczowe jest precyzyjne i jasne sformułowanie jej tematu. Do udziału w dyskusji warto zaprosić jak najwięcej uczniów i nauczycieli. Tu bardzo ważne jest przeprowadzenie akcji informującej o miejscu, czasie i temacie debaty. Wreszcie trzeba wyznaczyć osobę, która będzie prowadziła debatę, określić czas jej trwania i pamiętać, że musimy zarezerwować czas na wypracowanie rekomendacji, wniosków płynących z dyskusji, tak by stała się ona realną szansą na zmianę w szkole. Po zakończeniu dyskusji warto żeby przedstawiciele samorządu uczniowskiego przygotowali sprawozdanie z niej albo po prostu notatkę zawierającą najważniejsze argumenty oraz propozycje rozwiązań. Taki dokument samorząd uczniowski może przekazać władzom szkoły. Dzięki temu opinia uczniów będzie wyraźnie słyszalna i odnotowana w dokumentacji szkoły.

Ad 3. Prowadzenie systematycznego dialogu dykcji z reprezentacją samorządu uczniowskiego w celu budowania wzajemnego zrozumienia oraz budowania platformy współpracy i wymiany opinii

Zalecane jest prowadzenie dialogu dykcji szkoły z uczniami w postaci regularnych spotkań reprezentacji SU z władzami szkoły. Ważne, aby te spotkania miały systematyczny charakter, mogą odbywać się raz na miesiąc albo raz na kwartał, w zależności od chęci i możliwości biorących w nich udział. Regularność tych spotkań buduje bowiem w uczniach przekonanie, że samorząd uczniowski w szkole jest poważnie traktowany przez władze, ich opinie na temat szkoły są słyszane i wpływające na życie szkoły. Warto też docenić praktyczny wymiar tych spotkań. Dzięki nim zarówno uczniowie jak i dyrekcja mają przestrzeń do spokojnej rozmowy, wymiany myśli i pomysłów na temat rozwoju szkoły, ale również mogą być okazją do rozwiązywania pojawiających się problemów. Doświadczenie nauczycieli i szkół¹², w których dialog dykcji z uczniami ma charakter systematycznych i planowanych spotkań pozwala nam wymienić korzyści tej aktywności samorządu uczniowskiego. Dzięki niej uczniowie wiedzą, jakie są plany i pomysły władz szkół dotyczące funkcjonowania szkoły. Natomiast dyrekcja ma okazję do rozmowy na temat problemów uczniów oraz planów działania SU. Poza tym spotkania takie sprzyjają planowaniu wspólnych działań uczniów i nauczycieli oraz prze-

---

12) 110 szkół biorących udział w projekcie „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” realizowało projekt „Dialog Obywatelski w szkół”

łamania antagonizmu nauczyciele-uczniowie. I co najważniejsze budują w uczniach poczucie odpowiedzialności za szkołę, w której się uczą.

Organizując takie spotkania, należy pamiętać o upublicznianiu całej społeczności szkoły tj. wszystkim uczniom i nauczycielom terminów i tematyki spotkań. Istotnym jest zbudowanie klimatu przejrzystości i otwartości tych spotkań dla zainteresowanych. Nie chodzi tu o sytuacje, w której każdy w dowolnym momencie może zjawić się na spotkaniu, lecz o warunki, w których uczniowie wiedzą, w jaki sposób mogą zgłaszać swoje pomysły, tematy i problemy do poruszenia na spotkaniu z władzami szkoły. Dlatego pomocnym staje się upublicznienie, np. na tablicy samorządu lub w gazetce szkolnej terminu najbliższego spotkania, informacji do kogo można kierować swoje treści na spotkanie oraz informacji po odbytym spotkaniu – krótkiego protokołu na temat ustaleń.

Podsumowując, należy powtórzyć, że współczesna szkoła dzięki działalności Samorządu uczniowskiego może stać się przestrzenią, rozwoju postaw obywatelskich dzieci. Do jej zadań należy inspirowanie i zachęcanie uczniów do współuczestniczenia w podejmowaniu i realizowaniu decyzji ważnych dla społeczności szkolnej. Sposób działania szkoły może w istotny sposób rozwijać kompetencje obywatelskie i wychowywać dzieci i młodzież do takich zasad demokratycznych jak: państwo prawne (jeśli reguły są znane i przestrzegane), pomocniczość (jeśli inicjatywy uczniów są wspierane i mile widziane), podmiotowość (jeśli głos uczniów jest brany pod uwagę, słyszalny w procesach decyzyjnych na terenie szkoły).

4. Samorząd uczniowski jest ważny od szkoły podstawowej

Jaki ma być poziom kompetencji: porozumiewania się w języku ojczystym i w językach obcych, matematycznych, naukowo-technicznych, informatycznych oraz świadomości i ekspresji kulturalnej¹³ jest na bieżąco ustalany przez nauczycieli i rodziców. Do-

---

13) Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie(2006/962/WE)

rośli ustalają listę przedmiotów priorytetowych według własnego uznania i preferencji. Dzieci podnoszą poziom swoich kwalifikacji odpowiadający tym kompetencjom na lekcjach w szkole, jak również poza nią, a więc: uczęszczają na dodatkowe lekcje z języka angielskiego, informatyki, robotyki czy sztuk walki. Rodzice i opiekunowie inwestują w ten rodzaj zajęć swoje pieniądze i czas, a przede wszystkim czas swoich dzieci. Może to oznaczać, że wierzą w dojrzałość swoich podopiecznych do nauki tych właśnie dziedzin.

Zupełnie inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku kompetencji społeczno-obywatelskich. Mimo, że również zalicza się je do kompetencji kluczowych, pozostają niemal niezauważone¹⁴. W zakresie faktograficznym i teoretycznym są one kształtowane na lekcjach historii i społeczeństwa. Jednak ich realizacja zakłada umiejętność konstruktywnego uczestnictwa w życiu obywatelskim, czego nie można nauczyć się stojąc przy tablicy i nie da się nauczyć, siedząc w ławce. Rozwijanie tego rodzaju kompetencji wymaga więc o wiele większego zaangażowania zarówno po stronie uczniów jak i nauczycieli. Trudno też ocenić ich przyrost w jednowymiarowej skali od 1 do 6.

Najbardziej oczywistym powodem zaniedbywania kompetencji społeczno-obywatelskich wydaje się być system wymagań egzaminacyjnych. Wieńczące poszczególne etapy kształcenia sprawdziany ukierunkowują uczniów na zdobywanie wiedzy potrzebnej do ich zdania, osiągnięcia wymaganego minimum. Na naukę przyjmowania aktywnej postawy obywatelskiej pozostaje zwykle niewiele czasu bądź w ogóle.

Badania PISA z 2000 roku wykazały niezwykle wysoki odsetek polskich uczniów z niskim poczuciem identyfikacji ze szkołą (41% wobec 24,5 % średniej państw OCED) oraz o nikłym zaangażowaniu w jej funkcjonowanie (29% wobec 20% OECD)¹⁵. Obie te wartości są niezwykle istotne dla procesu prawidłowego wychowywania młodego obywatela, a jednocześnie bezpośrednio wiążą się z nabywaniem kompetencji społecznych i obywatelskich. Przynależność wiąże się z atmosferą panującą w szkole, jej duchem, relacjami pomiędzy pracownikami szkoły a uczniami oraz interakcjami zachodzącymi na linii uczeń-uczeń. Z kolei zaangażowanie związane jest z akceptowaniem zasad panujących w szkole, a także braniem udziału w różnego rodzaju szkolnych przedsięwzięciach. Poczucie przynależności i zaangażowanie w pełni realizowane są we wspólnocie. Tę natomiast, zgodnie z polskim ustawodawstwem w szkole tworzy samorząd uczniowski, w skład którego wchodzi z mocy prawa wszyscy uczniowie¹⁶. Ze względu na swoje uprawnienia samorząd uczniowski może być doskonałym miejscem do doświadczenia samodzielności i ćwiczenia demokracji. We wspólnocie, przy

---

14) Dodatkowo wyróżnia się kompetencje: uczenia się; inicjatywności i przedsiębiorczości.

15) J.D. Willms, Student Engagement at School: A Sense of Belonging and Participation, OCED 2003

16) Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 roku

wspieraniu nauczycieli, młodzi obywatele mają warunki do podejmowania inicjatyw, realizacji ich oraz uczenia się na własnych błędach. Trenują na żywym organizmie, ale dzięki temu są w stanie poznać i uwierzyć w swoje możliwości.

Szkoła jest jednym z wielu środowisk socjalizujących młodych ludzi. Posiada jednak właściwości, które kierują ją do odgrywania w tym procesie szczególnej roli. Jest powszechna oraz powinna posiadać odpowiednią infrastrukturę intelektualną i techniczną. Z perspektywy ucznia jest to pierwsza instytucja, która reprezentuje państwo. Jednocześnie sama funkcjonuje jak mikro-państwo. Posiada terytorium, władze, obywateli, ustanawia prawo. Dzięki temu uczeń poznaje mechanizmy działania aparatu administracyjnego, relacje zachodzące w strukturach władzy, a także swoje prawa i obowiązki. Normy i schematy, według których nauczy się postępowania w szkole, będzie w późniejszym życiu stosował wobec innych podmiotów i w czasie innych procesów. Jak powinien funkcjonować samorząd szkolny, aby skutecznie kształtować kompetencje społeczne i obywatelskie uczniów? Zgodnie z ustawą o systemie edukacji, samorząd uczniowski dysponuje istotnymi uprawnieniami. Dyrektor szkoły ma obowiązek współpracować z samorządem przy wykonywaniu swoich zadań, powinien zasięgać jego opinii przy skreśleniu dziecka z listy uczniów, a co najważniejsze „samorząd może przedstawiać radzie szkoły, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły”¹⁷. Z tych zapisów wynika zatem, że uczniowie są wyposażeni w prawo do podejmowania działań, których celem jest wypracowywanie standardów odnoszących się do funkcjonowania szkoły. Przy wsparciu nauczycieli powinni korzystać z tego prawa poprzez artykułowanie swoich potrzeb oraz podsuwanie rozwiązań. Faktycznie włączający się w życie szkoły samorząd może realizować wiele cennych i istotnych dla uczniów inicjatyw.

W rzeczywistości praca samorządu w szkole podstawowej co roku wygląda bardzo podobnie. Wrzesień to czas największej aktywności uczniów, kiedy to przeprowadzane są wybory do rady samorządu. Budynek szkoły zostaje oblepiony plakatami z często nierealnymi do spełnienia obietnicami. Prowadzone są apele, debaty, dochodzi do nieczystych zagrywek kandydatów, w końcu następuje moment kulminacyjny – wybory. Wygrywają je zgodnie z przewidywaniami najbardziej popularni, choć niekoniecznie najbardziej kompetentni uczniowie. Jest to znak, że dzieci już potrafią naśladować świat dorosłych, choć nie zawsze od tej dobrej strony. Samorząd nie powinien ograniczać się do organizacji akcji charytatywnych i celebrowania ważnych uroczystości. Jego priorytetem powinno być wspieranie dorosłych w zarządzaniu szkołą. Uczniowie poprzez samorząd powinni wywierać wpływ, współtworzyć i wspólnym wysiłkiem dokonywać zmian w przestrzeni, w której nieraz spędzają po 8-10 godzin dziennie. Jak twierdzą niemieccy politolodzy: „demokracji musisz się uczyć żeby jej doświadczać”,

---

17) ibidem

ale z drugiej strony „musisz doświadczać demokracji żeby się jej nauczyć”¹⁸.

Samorząd w szkole podstawowej ma wiele pól, na których może prowadzić konsultacje oraz opiniować decyzje dorosłych. Im poruszane kwestie są bardziej konkretne, tym lepiej. Trzeba bowiem pamiętać, że zgodnie z koncepcją Jeana Piageta rozwój myślenia abstrakcyjnego rozpoczyna się od 12 roku życia, wtedy też zaczyna dominować inteligencja werbalna. Uczniowie szkół podstawowych mogą z sukcesami wypowiedzieć się na temat jadłospisu stołówki, uczestniczyć przy planowaniu inwestycyjnym (np. zakupie urządzeń na plac zabaw), pracach administracyjnych (decyzja o wyborze miejsca i rodzaju kwiatów do posadzenia na wiosnę), wspierać pracę biblioteki (zgłaszanie potrzeb zakupu książek, gier edukacyjnych), pomagać organom prowadzącym szkołę w układaniu planów zajęć w trakcie wakacji (np. debaty nad tym na jakie zajęcia chcieliby uczęszczać w ramach tzw. akcji „lato w mieście”) czy uczestniczyć w posiedzeniach (przynajmniej części) rad pedagogicznych. Katalog tematów możliwych do konsultowania i debatowania jest otwarty i zależy od indywidualnych potrzeb i możliwości wspólnoty uczniowskiej.

Co może utrudniać skuteczną pracę samorządów uczniowskich w szkołach podstawowych, a jednocześnie stanowić dla nich wyzwanie?

W ostatnim dziesięcioleciu nastąpiło radykalne pozbawienie szkoły wyłączności na dostarczanie wiedzy. Zjawisko to związane jest z powstawaniem coraz większej liczby powszechnie dostępnych źródeł informacji (niekoniecznie prawdziwych), opakowanych dodatkowo w atrakcyjną formę. Tym samym szkoła zostaje zmuszona do konkurencji z Internetem, aplikacjami na smartfony i innymi multimediami. Zadanie ma nieco ułatwione ze względu na swój przymusowy charakter – choć z drugiej strony może to również dla niej stanowić zagrożenie. Rodzicom zdarza się w obecności dzieci podważać autorytet nauczyciela i dawać przyzwolenie na zmianę „źródła wiedzy. Szansą na zmianę takiego nastawienia wydają się być jedynie silnie zmotywowani nauczyciele. To oni muszą dać impuls do działania uczniom, wskazać drogę i pilnować by się jej trzymali. W szkole podstawowej bez inicjatywy nauczyciela i jego zaangażowania, szanse na aktywny samorząd uczniowski są bardzo małe. W przeciwieństwie do gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych, opiekun samorządu odgrywa jednocześnie rolę ukrytego lidera, partnera, rozjemcy konfliktów, koordynatora działań. Przyjęcie przez nauczycieli szkół podstawowych takich funkcji oznacza zmianę sposobu myślenia o samorządzie. Naturalne jest bowiem oczekiwanie, że uczniowie sami z siebie dadzą pomysł i spró-

---

18) K. Durr, Education for democratic citizenship 2001-2004, The School: A Democratic Learning Community The All-European Study on Pupils' Participation in School, Rada Europy, 2005, s 16

bują go zrealizować. Trzeba jednak pamiętać o ograniczeniach dzieci wynikających z teorii rozwoju intelektualnego.

Szkoła zaczyna pełnić coraz więcej funkcji, co wynika z zachodzących w społeczeństwie zmian. Upada rola socjalizacyjna takich instytucji jak kościół czy rodzina. Część ich zadań musi przejąć szkoła. Dostrzega to ustawodawca, który tworzy prawo w duchu indywidualizacji nauczania i kładzie nacisk na opiekę psychologiczno-pedagogiczną. Te dodatkowe funkcje szkoły pochłaniają sporo jej energii i czasu. Pojawia się problem wyboru przez szkołę działań priorytetowych. Czy zajęcia wyrównawcze, wsparcie psychologiczne, zajęcia logopedyczne są ważniejsze od nauki demokracji? Które z nich powinny być realizowane pierwszej kolejności? Dobrym rozwiązaniem w tej sytuacji byłoby wpisanie nauki samorządności w istotę funkcjonowania szkoły, zamiast jej wyodrębnianie z innych zajęć. Zgodnie z dydaktyką demokracji Himmelmanna, podstawowy etap edukacji powinien zakładać zinternalizowanie przez dzieci demokracji jako formy i sposobu ich własnego życia i sposobu uczenia się. Dopiero w drugim etapie uczniowie mają poznać demokrację jako formę życia wspólnotowego, a w trzecim jako formę rządów¹⁹. Tym samym nauka o samodzielności nie powinna kolidować z innymi zajęciami w szkole, lecz być nadrzędną zasadą stosowaną podczas wszelkich działań w szkole.

Szkoła podstawowa to ten etap edukacji, na którym szczególnie widoczne jest zróżnicowanie uczniów ze względu na ich kompetencje, umiejętności i wiedzę. Dotyczy to zarówno tak podstawowych spraw jak umiejętność pisania i czytania, jak również zmian emocjonalnych i rozwoju intelektualnego. W tej samej klasie mogą znajdować się uczniowie przebywający na etapie okresu operacji konkretnych, jak i ci, którzy rozpoczynają dokonywać operacji formalnych. Utrudnia to pracę w grupie, komunikację a także dzielenie obowiązków między jej członków. Stanowi to duże wyzwanie dla nauczyciela. Trzeba jednak wykorzystywać potencjał dzieci. Starsze chętne są do przejęcia roli opiekuna i doradcy wobec młodszych. Uczniowie niższych klas z kolei czują się docenieni kiedy mogą współpracować ze starszymi.

Podsumowując, rozwój uczniów w zakresie kompetencji społeczno-obywatelskich jest dla nich równie istotny jak zdobycie odpowiednich kompetencji językowych, matematycznych czy naukowo-technicznych. Szczególnie będzie to widoczne jeśli na kompetencje spojrzymy nie tylko z perspektywy indywidualnej przyszłości każdego dziecka, ale i przyszłości wspólnoty, w której uczniowie będą żyć i pracować za kilka lat. Problem polega na tym, że kształcenie umiejętności społecznych i obywatelskich wymaga dużego wysiłku, czasu i zaangażowania. W doświadczaniu przez dziecko demokracji

---

19) G. Himmelmann, *Demokratie-Lernen als Lebens-, Gesellschafts- und Herrschaftsform*. Ein Lehr- und Studienbuch, Schwalbach, Germany, 2001, s. 267. [w:] K. Durr, *The school: A democratic learning community*, Rada Europy 2005, s. 22

na wczesnym etapie powinni być obecni nie tylko nauczyciele, ale również rodzice, pracownicy szkoły i inni uczniowie. Powodzenie ucznia w nabywaniu kompetencji niezbędnych do bycia świadomym obywatelem zależy więc od wielu osób. Im dłuższa praktyka samorządności tym większe szanse na późniejsze sukcesy.

5. Prawo o samorządzie uczniowskim

Każdy opiekun samorządu uczniowskiego, rozpoczynając swoją pracę, powinien zapoznać się z opisem samorządu uczniowskiego, który znajduje się w Ustawie o Systemie Oświaty – najważniejszym akcie prawnym określającym zasady edukacji w Polsce.

Istotne jest bowiem, by w swojej codziennej pracy opiekun działał zgodnie z prawem – to znaczy wspierał działania, które są obligatoryjne dla samorządu uczniowskiego w świetle ustawy oraz by działania wykraczające poza te przewidziane w ustawie nie były z nią sprzeczne. Ustawę warto zatem potraktować jako podstawowe wytyczne określające zadania samorządu uczniowskiego, a co za tym idzie także nauczycieli, dyrekcji, a przede wszystkim opiekuna samorządu uczniowskiego. To dorośli pracownicy szkoły odpowiadają bowiem za stworzenie warunków do praktykowania samorządności uczniowskiej.

O samorządzie uczniowskim mówi artykuł 55 Ustawy o Systemie Oświaty. Poniżej cytujemy punkty tegoż artykułu oraz omawiamy ich praktyczne znaczenie.

Pkt. 1: W szkole i placówce działa samorząd uczniowski, zwany dalej „samorządem”.

W cytowanym punkcie ustawodawca użył słowa „działa”. Działa, czyli wspomniany samorząd uczniowski jest aktywny, wykonuje pewne czynności. Warto zwrócić uwagę na to, że w tym zdaniu nie chodzi po prostu o działanie uczniów, ich wszelką aktywność na terenie szkoły, ale o działanie samorządu. By zrozumieć sens tego punktu, należy sięgnąć do samej definicji pojęcia „samorząd”.

Samorząd to niezależne od nadrzędnej władzy decydowanie o własnych sprawach, wykonywanie funkcji uzupełniających w stosunku do władz np. szkoły, zakładu produkcyjnego, władz państwowych.

Zatem z zapisu punktu pierwszego wnioskujemy, że na terenie szkoły uczniowie podejmują działania, w ramach których niezależnie od władzy nadrzędnej (dyrekcji szkoły) decydują o pewnych kwestiach oraz że uzupełniają działania dyrekcji czy nauczycie-

li. Można zatem powiedzieć, że działający samorząd uczniowski oznacza zarówno udział w decyzjach dotyczących szkoły, jak i podejmowanie niezależnych, odpowiedzialnych działań przez uczniów.

Pkt. 2: Samorząd tworzą wszyscy uczniowie szkoły lub placówki.

„Wszyscy” oznacza, że każdy uczeń danej szkoły, jest również członkiem jej samorządu uczniowskiego. Członkami samorządu są wszyscy uczniowie, niezależnie od klasy, w której się uczą, wieku, ocen z przedmiotów czy ocen z zachowania.

W kontekście pracy opiekuna samorządu uczniowskiego ważne jest, abyśmy o tym pamiętali – opiekun jest opiekunem samorządowych działań wszystkich uczniów, a nie tylko wybranej reprezentacji!

Pkt. 3: Zasady wybierania i działania organów samorządu określa regulamin uchwalany przez ogół uczniów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym. Organy samorządu są jedynymi reprezentantami ogółu uczniów.

Treść punktu 3. mówi o tym, że zasady wybierania i działania organów samorządu (zarządu, rady itp.) określa ogół uczniów. Oznacza to, że co roku należy przeprowadzić procedurę uchwalania regulaminu, gdyż co roku zmienia się skład uczniów (dochodzą nowe roczniki, starsze opuszczają szkołę), co oznacza, że „ogół” uczniów się zmienia. Zasady te mają być uchwalone w drodze głosowania, a nie za pomocą jakiegokolwiek innej procedury! Głosowanie to jest również dokładnie określone poprzez przymiotniki jako: równe (jeden uczeń dysponuje możliwością oddania jednego głosu), tajne – nie przez podnoszenie rąk w klasie, powszechne – każdy uczeń ma prawo wziąć w nim udział i zyskuje ku temu możliwość.

Warto zauważyć, że punkt ten odnosi się do wszystkich poziomów szkół. Można powiedzieć, że właśnie treść tego punktu artykułu 55 pozwala w najpełniejszym stopniu zaangażować wszystkich uczniów szkoły – cały samorząd w decydowanie o własnej sprawie.

Ważne jest, by uchwalanie tegoż regulaminu było lekcją demokracji – wspólnego przyjmowania reguł, którym (w tym przypadku w odniesieniu do samorządu uczniowskiego) następnie podlegają uczniowie. O tym, w jaki sposób można przeprowadzić uchwalanie regulaminu.

Pkt. 4: Regulamin samorządu nie może być sprzeczny ze statutem szkoły lub placówki.

Zapis ten każe, w drodze uchwalania regulaminu wyborów i działania organów SU, sprawdzić jego zgodność ze statutem szkoły. Regulamin ten bowiem nie może być sprzeczny z aktami prawnymi wyższego rzędu, takimi jak statut, rozporządzenia, ustawy czy konwencje.

Pkt.5: Samorząd może przedstawiać radzie szkoły lub placówki, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły lub placówki, w szczególności dotyczących realizacji podstawowych praw uczniów, takich jak:

- 1) prawo do zapoznawania się z programem nauczania, z jego treścią, celem i stawianymi wymaganiami;**
- 2) prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu;**
- 3) prawo do organizacji życia szkolnego, umożliwiające zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a możliwością rozwijania i zaspokajania własnych zainteresowań;**
- 4) prawo redagowania i wydawania gazety szkolnej;**
- 5) prawo organizowania działalności kulturalnej, oświatowej, sportowej oraz rozrywkowej zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami organizacyjnymi, w porozumieniu z dyrektorem;**
- 6) prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu.**

Zapis tego punktu mówi o tym, że samorząd uczniowski może przedstawiać wnioski (czyli m.in. propozycje zmian, nowych rozwiązań) oraz opinie (pozytywnie, negatywnie oceniające pracę szkoły) we wszystkich sprawach szkoły! Fakt, że następnie ustawodawca wymienia 6 konkretnych przykładów, służy jedynie zapewnieniu czytelników, że wskazane przez ustawodawcę kwestie również podlegają działalności samorządu.

Odnosnie ustępu 6. – prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu. Zadaniem szkoły jest umożliwienie uczniom skorzystania z tegoż prawa. Nakłada to obowiązek poinformowania uczniów o takim zapisie oraz stworzenie warunków do dokonania przez nich tego wyboru. Nie jest powiedziane, że ogół uczniów ma wybrać opiekuna. Kwestia ta może być uregulowana w regulaminie działania SU. Na pewno prawo wyboru oznacza, że musi być przynajmniej dwoje kandydatów na to stanowisko.

Pkt. 6: Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, typy szkół i placówek, w których nie tworzy się samorządu uczniowskiego ze względu na konieczność stosowania w szkole lub placówce specjalnej organizacji nauki i metod pracy, a także ze względów wychowawczych, opiekuńczych i resocjalizacyjnych.

Rozporządzenia ministra edukacji narodowej z dnia 23 lutego 2007 r. w sprawie typów szkół i placówek, w których nie tworzy się samorządu uczniowskiego wymienia: 1) przedszkola; 2) szkolne schroniska młodzieżowe; 3) poradnie psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradnie specjalistyczne; 4) placówki kształcenia praktycznego oraz ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego; 5) biblioteki pedagogiczne; 6) szkoły specjalne dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym; 7) specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze i specjalne ośrodki wychowawcze dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym; 8) ośrodki umożliwiające dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, a także dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację odpowiednio obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki; 9) zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich; 10) szkoły przy zakładach karnych.

Stymulowanie rozwoju samorządności uczniowskiej jest, na podstawie prawa, zadaniem należącym nie tylko do opiekuna samorządu uczniowskiego. W Karcie nauczyciela czytamy, że dyrektor szkoły odpowiedzialny jest w szczególności za rozwijanie samorządności i samodzielnej pracy uczniów i wychowanków (art. 7). W Ustawie o Systemie Oświaty zapisano, że dyrektor w wykonywaniu swojej codziennej pracy związanej z kierowaniem szkołą, współpracuje z radą szkoły lub placówki, radą pedagogiczną, rodzicami i samorządem uczniowskim (art.37).

6. Podstawa programowa

Kolejnym istotnym źródłem informacji o samorządzie uczniowskim powinna być podstawa programowa, która jest niezwykle ważnym elementem polskiego prawa oświatowego. Zapisy o treści nauczania, umiejętnościach, które muszą być uwzględnione w programach nauczania obowiązkowych na danym etapie edukacyjnym powinny być interpretowane nie tylko jako źródło ustalania kryteriów ocen czy wymagań egzaminacyjnych, ale przede wszystkim jako wskazówka jak wspierać uczniów w rozwijaniu kompetencji kluczowych oraz umiejętności niezbędnych do funkcjonowania w warunkach społecznych.

Samorząd uczniowski a podstawa programowa – Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum (MEN)

Na I etapie edukacyjnym: klasy I-III nie ma żadnych wzmianek na temat samorządu uczniowskiego. Jest to sytuacja niedopuszczalna, gdyż nauczanie i ćwiczenie kompetencji obywatelskich powinno mieć miejsce już od pierwszego etapu nauczania. Formy pracy z najmłodszymi dziećmi powinny być dostosowane do ich wieku, więc formy zabawowe są jak najbardziej wskazane. Już od pierwszej klasy szkoły podstawowej uczniowie powinni nabierać przekonania i doświadczać możliwości wpływania na sprawy, z które ich bezpośrednio dotyczą.

Na II etapie edukacyjnym: klasy IV-VI pojawia się zagadnienie celów kształcenia oraz wymagań ogólnych:

„(...) IV. Zainteresowanie problematyką społeczną.

Uczeń ma nawyk dociekania w kontekście społecznym – zadaje pytania „dlaczego jest tak, jak jest?” i „czy mogłoby być inaczej?” oraz próbuje odpowiedzieć na te pytania.

V. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.”²⁰

Treści nauczania – wymagania szczegółowe:

„Refleksja nad sobą i otoczeniem społecznym. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, w czym wyraża się odmienność i niepowtarzalność każdego człowieka;*
- 2) podaje przykłady różnorodnych potrzeb człowieka oraz sposoby ich zaspokajania;*
- 3) wyjaśnia znaczenie rodziny w życiu i wskazuje przykłady praw i obowiązków przysługujących poszczególnym członkom rodziny;*
- 4) wyraża opinię na temat kultywowania tradycji i gromadzenia pamiątek rodzinnych;*
- 5) charakteryzuje społeczność szkolną, w uwzględnieniu swoich praw i obowiązków;*
- 6) podaje przykłady działań samorządu uczniowskiego w swojej szkole;*
- 7) tłumaczy, odwołując się do przykładów, na czym polega postępowanie sprawiedliwe;*
- 8) wyjaśnia, w czym przejawia się uprzejmość i tolerancja;*
- 9) podaje przykłady konfliktów między ludźmi i proponuje sposoby ich rozwiązywania.”²¹*

---

20) MEN, <http://195.136.199.90/images/stories/pdf/Reforma/4b.pdf> , s. 28

21) MEN, <http://195.136.199.90/images/stories/pdf/Reforma/4b.pdf> , s. 28-29

Wskazane są wprost zalecane warunki i sposób realizacji:

„Szkoła powinna zapewnić takie warunki, by uczniowie:

- 1) mieli dostęp do różnych źródeł informacji i różnych punktów widzenia;*
- 2) brali udział w dyskusjach na forum klasy i szkoły;*
- 3) mieli realny wpływ na wybrane obszary życia szkoły, m.in. w ramach samorządu uczniowskiego;*
- 4) budowali swoje poczucie wartości i sprawstwa w życiu społecznym oraz zaufanie do innych’²².*

Bez wątplenia te zapisy powinny pojawić się już w treści podstawy programowej dotyczącej klas I – III. Stwarzanie odpowiednich warunków do realnego wpływu na wybrane obszary życia szkoły oraz budowanie poczucia sprawstwa poprzez działanie w ramach samorządu uczniowskiego jest kluczem do rozwijania w uczniach postaw obywatelskich.

III etap edukacyjny (szkoła ponadpodstawowa) w kontekście samorządności uczniowskiej opisany jest następująco – ponownie wskazane są cele kształcenia oraz wymagania ogólne:

„(...) III. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

IV. Znajomość zasad i procedur edukacji.

Uczeń rozumie demokratyczne zasady i procedury i stosuje je w życiu szkoły oraz innych społeczności; rozpoznaje przypadki łamania norm demokratycznych i ocenia ich konsekwencje; wyjaśnia znaczenie indywidualnej i zbiorowej aktywności obywateli.’²³

Poziom merytoryczny: treści nauczania – wymagania szczegółowe:

„(...) 2. Życie społeczne. Uczeń:

(...) charakteryzuje życie lokalnej społeczności, w tym rolę samorządu uczniowskiego; wyjaśnia, na czym polega przestrzeganie praw ucznia. (...)

(...) 5. Udział obywateli w życiu publicznym. Uczeń:

(...) opracowuje – indywidualnie lub w zespole – projekt uczniowski dotyczący rozwiązania jednego z problemów społeczności szkolnej lub lokalnej i w miarę możliwości go realizuje (np. jako wolontariusz).’²⁴

---

22) MEN, <http://195.136.199.90/images/stories/pdf/Reforma/4b.pdf> , s. 34

23) MEN, <http://195.136.199.90/images/stories/pdf/Reforma/4d.pdf> , s. 85

24) MEN, <http://195.136.199.90/images/stories/pdf/Reforma/4d.pdf> , s. 97-109

Zalecane warunki w sposób realizacji opisane są w następujący sposób:

„Aby to umożliwić, szkoła powinna zapewnić takie warunki, by uczniowie:

- 1) mieli dostęp do różnych źródeł informacji i różnych punktów widzenia;*
- 2) wykorzystywali zdobywane wiadomości i umiejętności obywatelskie w życiu codziennym;*
- 3) uczyli się planować i realizować uczniowskie projekty edukacyjne;*
- 4) brali udział w dyskusjach i debatach na forum klasy, szkoły i w innych sytuacjach społecznych;*
- 5) pracowali nad rozwiązywaniem wybranych problemów swego otoczenia i szerszych społeczności;*
- 6) mieli realny wpływ na wybrane obszary życia szkoły, m.in. w ramach samorządu uczniowskiego;*
- 7) brali udział w życiu społeczności lokalnej;*
- 8) nawiązywali kontakty i współpracowali z organizacjami społecznymi i instytucjami publicznymi;*
- 9) uczestniczyli w obywatelskich kampaniach i działaniach oraz korzystali z różnych form komunikowania się w sprawach publicznych;*
- 10) budowali swoje poczucie wartości i sprawstwa w życiu społecznym oraz zaufanie do innych.¹²⁵*

Zapisy podstawy programowej na III etapie edukacyjnym powtarzają treści zapisów z poprzednich etapów. Jednakże pojawia się zagadnienie realizowania przez uczniów projektów edukacyjnych oraz współpraca z organizacjami społecznymi, instytucjami publicznymi i uczestnictwo w obywatelskich kampaniach. Aktywne włączanie się w te działania społeczne jest niezwykle efektywnym sposobem na zainteresowanie uczniów działaniami obywatelskimi oraz stwarza nowe możliwości rozwoju działań w ramach samorządu uczniowskiego. SU powinien współpracować nie jedynie z pozostałymi organami w szkole, ale na poziomie lokalnym z innymi instytucjami i organizacjami, dzięki czemu młodzież może nabywać nowych doświadczeń.

Na poziomie szkół średnich (IV etap edukacyjny) treść podstawy programowej odnosi się do samorządności uczniowskiej w nawiązaniu do opisu przedmiotu wiedzy o społeczeństwie. Dopiero na tym poziomie edukacyjnym pojawia się zagadnienie oczekiwanych od uczniów postaw obywatelskich.

Zajęcia z wiedzy o społeczeństwie kształtują u uczniów następujące postawy:

4. Zaangażowanie w działania obywatelskie – uczeń angażuje się w działania spo-

---

25) MEN, <http://195.136.199.90/images/stories/pdf/Reforma/4d.pdf> , s. 110

łeczne i obywatelskie;

5. **Wrażliwość społeczna** – uczeń dostrzega przejawy niesprawiedliwości i reaguje na nie;
6. **Odpowiedzialność** – uczeń podejmuje odpowiedzialne działania w swojej społeczności, konstruktywnie zachowuje się w sytuacjach konfliktowych.

Mimo że zapisy podstawy programowej dla poszczególnych etapów edukacyjnych powinny być zbliżone (na I etapie edukacyjnymi nie ma zapisów o samorządności uczniowskich ani kompetencjach obywatelskich!), to ich treść wprost nawiązuje do charakterystyki kluczowych kompetencji obywatelskich stworzonej przez Unię Europejską – konstruktywne uczestnictwo w działaniach społeczności lokalnych i sąsiedzkich, udział w procesach podejmowania decyzji oraz zdolność do efektywnego zaangażowania w sprawy publiczne.

Należy pamiętać, że realizacja podstawy programowej należy do obowiązku każdego nauczyciela i ma być wsparciem przy formowaniu postaw uczniów, które będą miały wpływ na ich dorosłe życie obywatelskie.

7. Skąd bierze się opiekun?

Możliwość wyboru nauczyciela, który będzie opiekował się i wspierał samorząd uczniowski, należy do podstawowych praw uczniów. Gwarantuje to Ustawa o systemie oświaty w art. 55 pkt. 5.

Z wykonania tego artykułu rozliczany jest dyrektor szkoły. Kurator oświaty sprawuje bowiem nadzór nad placówkami oświatowymi, w szczególności w zakresie przestrzegania praw dziecka i praw ucznia oraz upowszechniania wiedzy o tych prawach (art. 33).

Ważne: Szkoła jako instytucja publiczna powinna zapewnić uczniom warunki dla skutecznego korzystania ze swoich praw, w tym wyboru opiekuna samorządu uczniowskiego.

Co to znaczy że samorząd uczniowski ma prawo wyboru swojego opiekuna?

Samorząd z mocy prawa tworzą wszyscy uczniowie szkoły. Jej obowiązkiem jest informowanie uczniów o przysługujących im prawach oraz tworzenie warunków do efektywnego korzystania z nich.

Oznacza, to że nauczyciele powinni wyjaśniać całej społeczności uczniowskiej (a nie tylko przedstawicielom samorządu uczniowskiego), na czym polega prawo wyboru opiekuna samorządu oraz wspólnie ustalić, w jaki sposób będzie on wybierany.

Demokratyczne wybory

Zgodnie z preambułą do ustawy o systemie oświaty szkoła powinna w swoich działaniach kierować się zasadami demokracji, sprawiedliwości i wolności. Choć nie jest to wprost wyrażone w przepisach, wybory opiekuna samorządu uczniowskiego również powinny spełniać kryteria demokratycznych, tzn. być:

– **bezpośrednimi**

– **powszechnymi**

Samorząd uczniowski tworzą wszyscy uczniowie. Dlatego jego opiekun powinien być wybrany przez jak największe grono uczniów. W przypadku gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych każdy powinien mieć możliwość oddania głosu. Uczniowie, którzy ukończyli 13 rok życia, zaczynają dysponować ograniczoną zdolnością do czynności prawnych. Tym samym ustawodawca podkreślił możliwość przyjmowania i składania przez nich oświadczeń woli. Zaczynają ponosić odpowiedzialność za swoje czyny i jednocześnie nabywają prawa. W tym kontekście zapewnienie uczniom możliwości wyboru swojego opiekuna wydaje się być koniecznym.

Inaczej sytuacja może wyglądać w szkołach podstawowych. Są one systemowo i organizacyjnie podzielone na pierwszy i drugi etap kształcenia. Uczniowie klas 0-III nie znają nauczycieli z wyższego poziomu, a uczniowie z klas IV-VI są już mniej związani ze swoimi poprzednimi wychowawcami. W tym przypadku najlepszym rozwiązaniem jest przeprowadzenie oddzielnych wyborów na opiekuna tzw. małego i dużego samorządu. W obu przypadkach wszyscy uczniowie powinni mieć możliwość oddania swojego głosu na wybranego kandydata.

– **równymi**

Wszyscy uczniowie powinni dysponować taką samą ilością głosów.

– **tajnymi**

Każdy z uczniów powinien mieć zapewnione warunki, które zapewnią mu anonimo-

wość. Nie chodzi tu tylko o to, aby nauczyciele nie poznali decyzji wyborczych swoich wychowanków, ale również, aby inni uczniowie nie mogli w nie ingerować.

Kiedy przeprowadzić wybory?

Najlepiej wybory opiekunów organizować zaraz po wyborach przedstawicieli samorządów uczniowskich. Takie rozwiązanie pozwala:

- na wykorzystanie zainteresowania wzbudzonego wyborami w trakcie kampanii samorządu uczniowskiego;
- na poznanie składu reprezentacji samorządu przez nauczycieli przed podjęciem decyzji

Dzięki temu można uniknąć sytuacji, w których muszą ze sobą współpracować osoby, między którymi doszło do konfliktu bądź innej relacji, która może budować złą atmosferę wokół samorządu (np. opiekunem zostaje nauczyciel, który wystawił ocenę niedostateczną członkowi Rady; zachodzą więzi rodzinne między opiekunem a członkiem Rady itp.)

Kto powinien/może startować?

Opiekunem może zostać każdy nauczyciel. Jednak dla sprawnego funkcjonowania samorządu ważne są cechy kandydatów oraz ich motywacja do pracy. Powinny to być osoby wyróżniające się umiejętnościami menedżerskimi, dostrzegające nie problemy, ale wyzwania, uważające, że szklanka jest do połowy pełna, a nie pusta. Niezwykle istotne są również umiejętności mediacji, negocjacji i koncyliacji.

Opiekun powinien chcieć nim być. Decyzja o przystąpieniu do kandydowania powinna wynikać z chęci pracy z samorządem, a nie z presji ze strony dyrektora szkoły bądź innych nauczycieli.

Dobrą praktyką jest przyjęcie zasady, że do wyborów startują wszyscy nauczyciele. Ci, którzy nie chcą bądź nie mogą pełnić tej funkcji powinni uzasadnić swoją decyzję, np.:

Niestety w tym roku nie mogę wspierać Was. Urodziła mi się córeczka i muszę jej poświęcić sporo czasu. Dlatego muszę zrezygnować z kandydowania.

Moi drodzy, od tego roku uczyć w większej ilości klas niż w ubiegłym. Z tego powodu muszę więcej swojego czasu poświęcić na sprawdzanie prac domowych, sprawdzianów oraz przygotowywania Waszych ulubionych kartków. Boję się, że nie dam rady robić z Wami tych fantastycznych imprez i innych akcji. Ale pamiętajcie, że zawsze możecie na mnie liczyć!).

Kampania wyborcza

Tak jak kandydaci do Rady Samorządu Uczniowskiego, tak i kandydaci na ich opiekuna powinni prowadzić kampanię wyborczą. To pozwoli uczniom lepiej poznać nauczycieli (np. tych, z którymi nie mają lekcji) oraz ich pomysły/program pracy. To ważne, aby uczniowie mieli szansę porównać programy wyborcze przedstawicieli Rady samorządu uczniowskiego oraz kandydatów na ich opiekunów.

Kto przeprowadza wybory?

Ze względu na przejrzystość wyborów opiekuna samorządu uczniowskiego, powinien za nie odpowiadać sam samorząd. To dobre zadanie dla nowo wybranej rady, która już na początku swojej działalności może zmierzyć się z ważnym dla całej społeczności szkolnej wydarzeniem oraz poczuć, że jej praca faktycznie ma wpływ na dalszą aktywność uczniów.

Aby zwiększyć autorytet oraz wzmocnić pozycję samorządu, dobrze, aby w skład komisji wyborczej, wszedł dyrektor szkoły bądź jego zastępca. Będzie to dobrą okazją do bliższego poznania się Rady samorządu i dyrektora oraz zapoczątkuje współpracę między nimi.

Ilu opiekunów?

Przepisy tego nie regulują. Powszechnie przyjęło się, że samorząd posiada jednego opiekuna. Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, aby było ich więcej. Często zwiększenie ilości opiekunów sprzyja efektywności pracy. Mogą podzielić się obowiązkami zgodnie ze swoimi predyspozycjami (np. jeden odpowiada za kontakty z nauczycielami, rodzicami, a drugi jest nastawiony bardziej na pracę). W szkole podstawowej często spotykanym rozwiązaniem jest wyodrębnienie opiekuna tzw. małego i dużego samorządu (I i II etap kształcenia). Podobna sytuacja ma miejsce w zespołach szkół, w których każda ze szkół ma swój samorząd.

8. Regulamin SU

Jak ma wyglądać, co zawierać i w jaki sposób tworzyć regulamin działania SU to pytania, które stawia sobie wielu opiekunów samorządu uczniowskiego. Zachęcamy do szukania odpowiedzi na te pytania, sięgając do zapisów Ustawy o systemie oświaty, która daje nam pewne wskazówki.

W Pkt. 3 art. 55 ustawy czytamy: *Zasady wybierania i działania organów samorządu określa regulamin uchwalany przez ogół uczniów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym. Organy samorządu są jedynymi reprezentantami ogółu uczniów.*

Zapisy ustawy są zobowiązaniem, jakie Państwo nakłada na szkołę i jej pracowników w zakresie realizacji zadań edukacyjnych. Co możemy wyczytać z tego punktu na temat regulaminu?

Regulamin określa zasady wybierania organów samorządu uczniowskiego

Oznacza to, że powinien zawierać rodzaj ordynacji wyborczej, w której znajdą się informacje dotyczące zasad kandydowania i wybierania członków tych organów. Ale zanim do tego dojdziemy musimy wiedzieć, jakie mają to być organy (np.: samorząd klasowy, rada SU). Tę wiedzę powinni wygenerować uczniowie, bo organy mają ich reprezentować.

Regulamin powinien dawać odpowiedź na pytanie, kto może kandydować do organów SU, czyli zapisać w nim należy jasne i precyzyjne kryteria (wiek, liczba podpisów zebranych, zgłoszenie programu wyborczego itp.). Nie należy zapisywać cech kandydatów, które są trudno mierzalne, wieloznaczne np.: kreatywny, albo odpowiedzialny. Trudno bowiem zweryfikować co to oznacza oraz kto ma to osądzać. Dlatego kryteria muszą być weryfikowalne. Opiekun SU, czy osoba odpowiedzialna za przygotowanie tegoż regulaminu powinna tak prowadzić uczniów w tych pracach, by zapisy były jak najbardziej przejrzyste. W ten sposób uczymy, że prawo jest sprawiedliwe, zrozumiałe.

Ten zapis ustawy wymaga określenia procedury wybierania przedstawicieli samorządu uczniowskiego, wchodzących w skład organu. Uwaga, nie jest w ustawie zapisane, że mają się odbyć powszechne wybory do tych organów. Bardzo to jednak zalecamy. Regulamin ma opisać procedurę wyboru zgodnie z tym, co uczniowie ustalą, jak widzą to głosowanie.

Brak nakazu wybierania w głosowaniu przedstawicieli zasiadających w organach wynika z faktu, że ustawa nie przesądza, jaka ma być struktura organów. Można sobie wyobrazić, że takim organem SU jest zgromadzenie wszystkich uczniów, podczas któ-

regu debatują oni i odejmują decyzje. Można takie rozwiązanie przyjmować w małych szkołach. Wtedy żadne wybory przedstawicieli nie są potrzebne, gdyż to każdy uczeń jest członkiem organu decyzyjnego.

Regulamin określa zasady działania organów samorządu uczniowskiego

Sposób działania organów ma umożliwiać realizację praw jakie mają uczniowie dzięki instytucji samorządu uczniowskiego wpisanej do ustawy o systemie oświaty. Można zatem powiedzieć, że zasady działania mają umożliwić realizację misji samorządu uczniowskiego. W tym miejscu regulamin powinien opisywać w jaki sposób organy będą pracować. Czyli najpierw uczniowie powinni zastanowić się, w jaki sposób organy mają ich reprezentować (tu może być i rzecznik praw ucznia, spotkania z dyrekcją, i organizacja dyskusji, dyżury).

Regulamin uchwalany przez ogół uczniów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym

Regulamin działania organów samorządu uczniowskiego, czyli organów reprezentujących głos uczniów w szkole musi być uchwalony przez ogół uczniów. Jest to zrozumiałe biorąc pod uwagę fakt, że jest to podstawa reprezentacji wszystkich uczniów, członków samorządu uczniowskiego. Ogół uczniów to wszyscy członkowie samorządu uczniowskiego, czyli wszyscy uczący się w szkole. należy zatem by zapewnić ten wymóg, przeprowadzać głosowanie co roku, tak by włączać nowych uczniów. Warto zauważyć, że głosowanie co roku tegoż regulaminu niesie za sobą mocne przesłanie edukacyjne: samorząd tworzą wszyscy uczniowie, organy są ich reprezentantami, zatem zasady na jakich są wybierani, muszą być zaakceptowane przez uczniów.

Wszyscy uczniowie mają uchwalić regulamin głosując z godnie z zasadami równy głos (każdy ma jeden głos i waży on tyle samo, niezależnie od wieku, ocen itp.), zasadą tajności (konieczność zapewnienia odosobnienia w trakcie głosowania), powszechności – każdy uczeń jest uprawniony do oddania głosu.

Proces tworzenia regulaminu wybierania i działania organów samorządu uczniowskiego

Regulamin ten powinien zostać przyjęty w każdej szkole zgodnie z opisanymi wymogami. I tak, jak uczniowie samodzielnie nie uczą się liczyć, tylko to nauczyciel organizuje im sytuację, warunki do tego uczenia się, identycznie jest w tym przypadku. To znaczy nauczyciele, dyrekcja muszą stworzyć taką sytuację edukacyjną, w której możliwe będzie uchwalenie regulaminu zgodnie z prawem, czyli respektując ustawowe wymogi.

W jaki sposób należy pracować z uczniami, tak by wypełnić ustawowe zobowiązania oraz jakość edukacyjną tego przedsięwzięcia?

Najpierw nauczyciele

Po pierwsze grono pedagogiczne powinno rozumieć edukacyjną wagę uchwalania regulaminu. Jest to bowiem okazja, by każdy z uczniów doświadczył uczestniczenia w procesie podejmowania decyzji o pewnej wspólności, tu wspólności uczniów. Jest to jedna zatem z niewielu okazji, jakie mamy na terenie szkoły, gdy każdy uczeń ćwiczy się w samo rządzeniu.

Zauważmy, że uczestniczenie w uchwalaniu regulaminu wprost przyczynia się porozwijania jednej kluczowych kompetencji obywatelskich wymienionych w zaleceniu Parlamentu Europejskiego, jaką jest „uczestnictwo w procesach podejmowania decyzji na wszystkich poziomach, od lokalnego, poprzez krajowy, po europejski, szczególnie w drodze głosowania”. Przypomnijmy, że szkoły polskie tę kompetencję także mają rozwijać, jest to także wskazanie w podstawie programowej. Trudno sobie wyobrazić wiele innych sytuacji edukacyjnych, w których właśnie ta umiejętność jest doskonała.

W procesie uchwalania regulaminu, tak by zapewnić edukacyjny walor, należy sprawić, by każdy uczeń mógł uczestniczyć w refleksji na temat zapisów, jakie w regulaminie się znajdują. Jest to o tyle ważne, że jest to przecież regulamin dotyczący organów samorządu, który stanowią wszyscy uczniowie, należy zapewnić zatem każdemu uczniowi możliwość uczestniczenia w nadawaniu mu kształtu. Nie ma sensu narzucać tego dzieciom, młodzieży gdyż takie działanie nie uczy samorządności, tylko uległości i bezrefleksyjnego głosowania. A przecież samorząd uczniowski na terenie szkoły ma właśnie uczyć samorządności.

Namysł w klasach

Proponujemy, by na początku roku szkolnego każda klasa na godzinie wychowawczej przemyślała w jaki sposób mają działać organy samorządu uczniowskiego w waszej szkole. W tym celu w czasie lekcji uczniowie muszą zrozumieć czym jest ten samorząd (definicja pojęcia) i jakie ma uprawnienia (nadane przez ustawę). Następnie można zadać pytanie: Czym mają zajmować się reprezentanci? Jakie zadania mają wypełniać? Tu możemy zacząć od otwartego pytania, lub/ i gotowych odpowiedzi, z których uczniowie wybiorą najważniejsze.

Następnie należy omówić profil kandydata, uczniowie powinni zastanowić się, jakie mają oni spełniać kryteria? Kolejną kwestią, którą powinni omówić uczniowie to pytania, w jaki sposób chcą wybierać reprezentantów? Można z uczniami na ten temat podyskutować i wnioski zapisać.

Warto przygotować scenariusz takiej lekcji wychowawczej, tak by zapewnić wszystkim uczniom podobną jakość i poziom dyskusji o treściach regulaminu. Jeśli wszyscy będą dyskutować o regulaminie SU, to uczniowie także otrzymują jasny przekaz ze strony szkoły: samorząd uczniowski jest ważny.

Praca grupy roboczej do opracowania projektu regulaminu

Proponujemy, by zaprosić dzieci do dalszej pracy nad konkretnymi zapisami regulaminu. Zaproszenie chętnych zapewnia otwartość tego procesu, co jest ważnym edukacyjnym przekazem – prawo w państwie demokratycznym tworzone jest na podstawie przejrzystych procedur, w których mogą uczestniczyć obywatele. Na kilku godzinnych warsztatach prowadzonych przez jednego lub dwóch nauczycieli można wypracować projekt regulaminu.

Przedstawienie projektu regulaminu

Zanim uczniowie będą głosować nad przyjęciem regulaminu, powinni móc się z nim zapoznać. Znowu można uczynić temat regulaminu przedmiotem godziny wychowawczej. Warto to zrobić, gdyż dzięki temu młodzi ludzie uczą się świadomego podejmowania ważnych decyzji. Zanim oddadzą głos w powszechnym głosowaniu, będą wiedzieli o czym decydują. To niezwykle ważna lekcja dla przyszłych obywateli! Jeśli z niej zrezygnujemy, i dzieci nie znając treści automatycznie będą głosowały, uczymy je również czegoś: bycia nieświadomymi obywatelami.

Głosowanie nad spisany projektem

Uczniowie wypowiadają się za przyjęciem lub odrzuceniem projektu regulaminu w równym, tajnym i powszechnym głosowaniu. Dopiero po przyjęciu tego regulaminu organizowane są wybory do organów samorządowych.

Czego uczymy w trakcie procesu tworzenia i uchwalania regulaminu wybierania i działania organów SU?

Działanie samorządu uczniowskiego na terenie szkoły jest niezwykle istotne, gdyż pozwala na doświadczenie procedur demokratycznych. Innymi słowy przygotowujemy w ten sposób dzieci i młodzież do bycia świadomymi i aktywnymi obywatelami.

A konkretnie dzięki sumiennie uchwalonemu regulaminowi uczniowie i uczennice:

- zdobywają umiejętność udziału w procesie podejmowania decyzji

- uczą się oddawania głosu
- ćwiczą świadome podejmowanie decyzji, o tym w jaki sposób głosować
- uczą się zabierać głos w sprawach wspólnych, w tym przypadku dzięki dyskusji o tym, jacy mają być kandydaci i w jaki sposób mają reprezentować samorząd
- doświadczają podmiotowego traktowania, dzięki włączeniu wszystkich uczniów w proces namysłu nad regulaminem.
- dowiadują się, w jaki sposób tworzone jest prawo i reguły
- zyskują przekonanie, że w społeczeństwie demokratycznym prawo służyć ma tym, których sprawy reguluje.
- zyskują wiarę, że samorząd w naszej szkole jest faktycznie oparty na regułach stworzonych przez uczniów, co buduje autorytet tej instytucji.

DZIAŁANIA SAMORZĄDU UCZNIOWSKIEGO W PRAKTYCE

W świetle zapisów Ustawy o Systemie Oświaty samorząd uczniowski ma za zadanie po pierwsze wyrażać opinię uczniów we wszystkich sprawach dotyczących życia szkoły. Można zatem powiedzieć, że najważniejszym obszarem działań RSU jest artykułowanie potrzeb i pomysłów uczniów, tak by dyrekcja oraz nauczyciele wiedzieli o nich i podejmowali działania na rzecz ich rozwiązania. Ogólnie można także stwierdzić, że samorządność uczniowska powinna być mechanizmem udziału uczniów we wpływowaniu na decyzje dotyczące szkoły, na przykład w postaci przekazywania uczniowskich opinii (np.: poprzez konsultacje). Drugim ważnym obszarem aktywności RSU powinno być organizowanie oddolnych działań uczniów, które ożywiają życie codzienne szkoły. Ważne jednak, by one były rzeczywiście oddolne – tzn. wynikały z samodzielnych, własnych i niezależnych decyzji uczniów, a nie były realizacją zadań zleconych przez dorosłych. W tym ostatnim przypadku, nawet jeśli te działania są pożyteczne, trudno mówić o samorządności.

Zanim jednak samorząd uczniowski będzie działał należy wybrać jego reprezentację, która w imieniu społeczności uczniowskiej będzie opiniowała sposób działania szkoły oraz inicjowała działania oddolne skierowane do uczniów.

9. Wybory reprezentacji samorządu uczniowskiego (RSU)

Czego uczy my młodych ludzi, organizując wybory do RSU?

Podejmując różne działania na terenie szkoły, czyli w przestrzeni edukacji i wychowania, musimy zadawać sobie pytanie, czego dzięki nim uczą się młodzi ludzie. Czego powinni nauczyć się, dzięki temu, że w szkole organizowane są wybory do Rady SU? Jeśli wyobrazimy sobie, że każdy młody obywatel uczy się 12 lat w szkole, to oznacza, że mógłby 12 razy poćwiczyć umiejętność jaką jest wybór swojego przedstawiciela. Wybory przedstawicieli, którzy sprawują władzę w naszym imieniu są wciąż najważ-

niejszym mechanizmem demokratycznym. Dlatego pamiętając, że każdy z uczniów jest obywatelem i nabędzie prawo głosu, warto je do tego przygotować. Szczególnie, że w Polsce wciąż frekwencja wyborcza rzadko przekracza 50%!

Dlatego jednym z celów edukacyjnych organizowania wyborów do RSU jest oswojenie uczniów z sytuacją głosowania. Dzięki wielokrotnemu doświadczeniu, po zakończeniu edukacji młodzi obywatele będą mieli poczucie, że wybory, głosowanie, karty wyborcze to jest gra, której reguły są im znane. To oswojenie się z rolą wyborcy w przyszłości zaowocuje aktywnym obywatelstwem.

Coroczne uczestniczenie w wyborach reprezentantów do RSU powinno nauczyć także podejmowania świadomych wyborów, świadomego i krytycznego wyboru reprezentantów! Żeby tego uczniowie mogli się nauczyć w szkole należy stworzyć sytuację edukacyjną, w której uczniowie poznają kandydatów, poznają ich program, dyskutują o problemach szkolnych. Ważne także, by uczniowie wyrobili sami sobie opinie na temat własnych interesów, najważniejszych problemów, którymi ma zająć się ich kandydat.

Organizacja wyborów do RSU

Reprezentacja samorządu uczniowskiego, czyli szkolni liderzy są ważną grupą, mającą wpływ na to jak wygląda szkolne życie. By zatem wybrać odpowiednie osoby do tej grupy, ważne jest przeprowadzenie kampanii wyborczej, która pozwoli poznać kandydatów, ich pomysły na to, co planują zrobić dla szkoły i uczniów. Proces wyborczy powinien także być czasem dyskusji uczniów nad wizją życia szkolnego.

Ważne jest przeprowadzenie wyborów w taki sposób, aby poprzez stworzenie możliwości dobrego poznania kandydatów, umożliwić społeczności szkolnej wybranie najlepszych reprezentantów.

Wybory do samorządu uczniowskiego nie muszą być przeprowadzane stricte na wzór wyborów samorządowych czy państwowych. Trzeba sobie odpowiedzieć na pytanie, czy w tak niewielkiej społeczności jak szkoła, należy uruchamiać skomplikowane mechanizmy. Proponowane dwa sposoby dla wyborów szkolnych to: wybory w stylu demokracji ateńskiej albo mechanizm podejmowania decyzji przez całą społeczność uczniowską w szkole²⁶.

Demokratyczne wybory charakteryzują się czterema przymiotami. Są: równe (każdy dysponuje jednym głosem; wszystkie głosy są równoważne), powszechne (każdy ma

---

26) Dodatkowe wskazówki za School Councils UK: <http://www.schoolcouncils.org/free-downloads/free-resource-running-elections/>

prawo do udziału w głosowaniu), bezpośrednio (każdy oddaje głos na wybranego kandydata bez pośredników) oraz tajne (warunki w czasie głosowania umożliwiają utrzymanie swojego wyboru w tajemnicy, każdy dysponuje głosem anonimowym).

A) Jeżeli zostanie podjęta decyzja o organizacji wyborów ogólnoszkolnych, przydatne jest stworzenie planu, który pomoże w chronologicznej i merytorycznej organizacji.

Plan może zawierać:

- kluczowe daty – rozpoczęcie zgłaszania kandydatur, kampania wyborcza, dzień wyborów, data ewaluacji;
- strukturę wyborów – proces nominacji, metoda głosowania, grono elektorów, częstotliwość, sposób głosowania, sposób i czas ogłoszenia wyników;
- kluczowe dokumenty – aplikacyjne, przewodnik po wyborach, kartki do głosowania.

B) Sugeruje się, aby termin ogłoszenia wyborów oraz dzień głosowania dzieliły co najmniej dwa tygodnie. Wyróżnić można kolejno etapy:

Promocji – na cztery do dwóch tygodni przed dniem głosowania informuje się uczniów, nauczycieli oraz rodziców o planowanych wyborach. Istotne jest, aby wszyscy byli w pełni poinformowani o założeniach działalności samorządu uczniowskiego, dlatego warto startować w wyborach oraz że każdy ma prawo głosu na wybranego przez siebie kandydata.

Kampanii wyborczej – na dwa do jednego tygodnia przed głosowaniem kandydaci zgłaszani prowadzą działania promocyjne, tworzą plakaty, filmy, organizują debaty (jak zorganizować debatę czytaj tu), spotkania itp.

Głosowania – należy zwracać uwagę na przebieg i ewentualne zakłócenia. Samo głosowanie jest najistotniejsze w całych wyborach, ogłoszenie wyników powinno odbyć się możliwie najszybciej. Nad głosowaniem czuwa komisja wyborcza. Warto, aby jej skład stanowili głównie uczniowie (nie kandydujący) a przedstawiciele grona pedagogicznego bądź dyrekcji, pełnili funkcję obserwatorów bądź doradców. Trzeba pamiętać, aby ogłoszenie wyników było pełne, jawne i zarazem przedstawione w sposób delikatny (np. w przypadku, gdy kandydat nie otrzyma żadnych głosów).

Ewaluacji – tydzień po wyborach powinno się odpowiedzieć na kluczowe pytania, np. Czy udało się przyciągnąć jak największą liczbę uczniów do zagłosowania? Czy wystartowała odpowiednia liczba kandydatów? Czy mieli oni wystarczająco dużo czasu na przygotowanie się? Jakie były przyczyny niezagłosowania przez uczniów? Czy

głosujący byli wystarczająco poinformowani?²⁷

Aby przeprowadzić wybory do samorządu uczniowskiego w sposób przejrzysty oraz prawidłowy, należy pamiętać o kluczowych zasadach, których należy przestrzegać na wszystkich etapach organizacji i przeprowadzenia wyborów.

Przejrzystość zawiera się w kilku kluczowych kwestiach:

- ustalenie znanej wszystkim daty rozpoczęcia kampanii wyborczej, aby wszyscy mieli równe szanse,
- określenie, kto może kandydować, na podstawie regulaminu wyboru i działania organowo SU,
- ustalenie osoby lub grupy osób odpowiedzialnych za rejestrację kandydatów,
- określenie optymalnego przedziału czasowego na rejestrację kandydatów oraz poinformowanie całej społeczności szkolnej o zasadach i terminarzu rekrutacji,
- upublicznienie listy kandydatów (zarówno wśród uczniów, nauczycieli oraz dyrekcji),
- prezentacja kandydatów i ich programów (powinna być stworzona w formie stałej w określonym miejscu w szkole, najlepiej widocznym oraz w formie autoprezentacji kandydatów na forum spotkań ogólnoszkolnych),
- debatowanie o przyszłości w szkole (każdy uczeń oraz pracownik szkoły powinien mieć możliwość uczestnictwa w debacie),
- powołanie komisji wyborczej spośród uczniów,
- upublicznienie wyników wyborów z uwzględnieniem uzyskanych poziomów poparcia przez wszystkich kandydatów (zarówno w formie stałej: protokół z wyborów oraz w formie prezentacji wyników przez komisję na spotkaniu społeczności szkolnej)
- ustalenie trybu, formy i terminów umożliwiających składanie skarg przez świadków naruszenia zasad ordynacji wyborczej oraz rozpatrywanie skarg wyborczych przez komisję wyborczą.²⁸

Obowiązki komisji wyborczej w wyborach przedstawicieli samorządu uczniowskiego:

- przygotowanie listy wyborców (wyborcami są wszyscy uczniowie, którzy nie są pozbawieni praw ucznia),
- przygotowanie listy kandydatów startujących w wyborach,
- nadzorowanie przebiegu kampanii wyborczej,
- przygotowanie oraz sprawdzenie kart do głosowania,
- przygotowanie lokalu wyborczego (miejsca, gdzie odbywa się głosowanie),
- nadzorowanie przebiegu głosowania,

---

27) Za: Involver UK: School council elections – planning for success! , 2010

28) Opis działania samorządu szkolnego, „Szkoła – przejrzysta przestrzeń publiczna”, Fundacja Civis Polonus, Warszawa 2008

- obliczanie wyników głosowania,
- upublicznienie wyników głosowania,
- przyjmowanie i rozpatrywanie skarg,
- określenie ważności wyborów.

10. Oddolne projekty uczniów

Podstawa programowa dotycząca III etapu edukacyjnego (szkoła ponadpodstawowa) traktuje o nauce planowania i realizacji projektów edukacyjnych. Ten zapis warto wykorzystać do aktywizacji uczniów poprzez zachęcanie ich, inspirowania oraz wspieranie przy realizacji ich oddolnych pomysłów na projekty uczniowskie. Realizacja pomysłów młodych ludzi jest najlepszym sposobem na rozbudzenie w nich ciekawości oraz budowania w nich poczucia, że warto wychodzić z własną inicjatywą. Oddolne projekty uczniów przygotowują ich do podejmowania działań na rzecz społeczności: projektowania, wykonywania oraz analizy skutków. Projekty uczniowskie można podzielić ze względu na ich obszar działania na te realizowane na rzecz społeczności szkolnej, lokalnej oraz szerszych społeczności. Ze względu na metody i techniki podejmowanych działań rozróżniamy projekty polegające na: działaniu, badaniu oraz eksperymentach naukowych. Charakter działań podejmowanych w projektach różnicuje je na: projekty edukacyjne, kulturalne, inwestycyjne, sportowe oraz projekty w przestrzeni publicznej.

W realizacji oddolnych projektów ważnym partnerem może się okazać samorząd uczniowski, który swoimi aktywnościami tworzy kanały komunikacyjne i dialog między poszczególnymi organami działającymi w szkole.

Inicjatywy podejmowane przez młodzież powinny mieć przejrzystą strukturę. Na etapie planowania nauczyciele powinni być wsparciem merytorycznym danego przedsięwzięcia. Ich rola powinna ograniczać się do bycia osobą wspierającą, służącą radą w sytuacjach, gdy uczniowie nie są w pełni przekonani do trafności swoich pomysłów czy formy ich realizacji. Dorośli nie powinni wyręczać młodych w działaniach, które powstają oddolnie ani też nie przyjmować postawy narzucającej swoje prywatne opinie czy pomysły.

Młodzież powinna jasno określić cel, działania, które mają doprowadzić do osiągnięcia tego celu oraz efekty, które będą miały wpływ na obszar, w którym młodzież chce działać. Struktura ta powinna być zrozumiana, zaakceptowana i przyjęta przez wszystkich. Na ten pierwszy etap pracy warto poświęcić odpowiednio dużą ilość czasu, aby wni-

kliwie przemyśleć wszystkie aspekty i sprawić, aby wszyscy zainteresowani uczniowie czuli się za te działania odpowiedzialni i że planowane przez nich działania mają sens. Rolą dorosłych przy okazji realizacji projektu przez uczniów oprócz wspierania ich pomysłu i towarzyszeniu w działaniach jest również dbanie o włączanie do procesu wszystkich zainteresowanych. Często przy okazji tego typu działań przywództwo przejmują najbardziej aktywni i charyzmatyczni uczniowie. Warto jest wspierać proces grupowy oraz integrować ze sobą uczniów przy okazji realizacji projektu. Często zapominamy o jednej z najważniejszych ról, jaka wiąże się z animowaniem pracy uczniów: urefleksyjnieniu całego procesu realizacji projektu. To właśnie opiekunowie/nauczyciele mają doskonałą okazję do wskazywania uczniom tego, czego się nauczyli podczas każdego z etapów realizacji swojego problemu. Dzięki temu młodzi ludzie czują, że mają rzeczywisty wpływ na to, co się wokół nich dzieje, mają poczucie sprawstwa i są odpowiedzialni za swoje działania.

Uczniowie definiują swój projekt:

- Po co go realizujemy?
- Dla kogo podejmujemy działania?
- Jak to osiągniemy?
- Kiedy będziemy działać?
- Jaki efekt przyniesie działanie?

Przygotowanie i realizacja projektu

- Cel projektu – co chcemy osiągnąć krótkofalowo/długofalowo?
- Uzasadnienie potrzeby realizacji projektu – Dlaczego nasz cel i planowane działania są ważne, warto je podjąć [efekt na poziomie ucznia, szkoły, społeczności lokalnej?]
- Działania – rodzaj działań oraz kto jest za nie bezpośrednio odpowiedzialny
- Harmonogram – chronologicznie uporządkowane działania, szacowanie czasu trwania projektu
- Potrzebne zasoby ludzkie, finansowe i materialne
- Rezultaty działań i wnioski na przyszłość – policzalne efekty/produkty, zmiana w uczestnikach, zmiana w społeczności.

Dobre praktyki projektów w szkole

Mapa naszej społeczności

Projekt polega na stworzeniu przez uczniów społecznej mapy swojej miejscowości. Celem projektu jest poznanie różnorodności społeczności lokalnej poprzez zachęcenie uczniów do przyjrzenia się bliżej jej bliżej, temu jak funkcjonuje i jakie różne mniejsze

społeczność mogą być częścią większej. Większa w tym wypadku to społeczność szkolna, na którą składają się uczniowie przyjeżdżający z różnych mniejszych miejscowości, dzielnic.

Korzyści z realizacji projektu

- Młodzież uczy się współpracy w grupie, zdobywa umiejętność dochodzenia do konsensusu.
- Pogłębia się znajomość swojej najbliższej społeczności i odkrywanie jej mocnych stron.
- Wzmacniane jest poczucie przynależności do społeczności lokalnej.
- Oficjalna prezentacja mapy jest okazją do spotkania, integracji uczniów, nauczycieli, pracowników szkoły, rodziców.
- Projekt daje możliwość wykazania swoich możliwości uczniom o różnych umiejętnościach – technicznych, organizacyjnych, plastycznych itp.

IMAGINE DAY

Projekt służy twórczemu namysłowi nad sytuacją świata – nad tym, jaki jest i jak byśmy chcieli by wyglądał. Dzięki jego realizacji młodzi ludzie zachęceni są do zastanowienia się nad toczącymi się wojnami, sprawiedliwością, stanem przestrzegania praw człowieka. Projekt ten pozwala młodym ludziom na wyrażenie swoich poglądów na temat tego, jak powinien wyglądać świat w którym chcą żyć, na wyrażenie odmiennych wizji od tych podzielanych przez dorosłych.

Korzyści z realizacji projektu

- Zwrócenie uczniów uwagi na problemy globalne.
- Nauczenie wyrażania swoich opinii, poglądów.
- Przekonanie młodych ludzi, że dorosłym zależy na wysłuchaniu ich poglądów, zrozumieniu ich postrzegania świata.
- Łączenie różnych form wyrazu aby przekazać ważną treść.
- Okazja do zintegrowania mieszkańców miejscowości i uczniów i zachęcenia ich do wspólnych działań.

Budżet gminy

Istotą projektu jest włączenie młodzieży do pracy nad budżetem gminy. Polityka finansowa gminy, kwestie związane z budżetem wydają się wielu osobom bardzo skomplikowane. Jednocześnie prace nad kształtem budżetu lokalnego w swej istocie odzwierciedlają, to co jest rzeczywiście ważne dla wspólnoty lokalnej, w jakim kierunku ma się rozwijać, jakie potrzeby, projekty będą wspierane, co warto finansować. Dlatego

niezwykle istotne jest uczenie młodych ludzi rozumienia czym jest budżet, zachęcanie do zastanowienia się, jakie działania są ważne, jakie lokalne potrzeby warto zaspakajać i w jaki sposób myślenie o rozwoju, potrzebach różnych grup przełożyć na zapisy uchwały budżetowej.

Korzyści z realizacji projektu

- Budowanie świadomości ekonomicznej młodych osób.
- Uświadamianie roli i zadań, jakie stoją przed lokalnymi władzami.
- Pokazanie, że także zwykli mieszkańcy, niezależnie od wieku, mogą mieć wpływ na swoją lokalną ojczyznę.
- Okazja do nauki formułowania poglądów na ważne i niekiedy trudne tematy.
- Szkoła ma okazję zaprezentować swoją działalność bezpośrednio radnym.
- Uczniowie na pewno w większym stopniu niż inne grupy społeczne dostrzegają wagę i potrzeby sektora edukacji – zwrócą uwagę lokalnych polityków na konieczność ponoszenia większych wydatków na oświatę, ofertę spędzania wolnego czasu dla młodzieży.

11. Opiniowanie, współdecydowanie o szkole

Jedną z najważniejszych ról SU jest reprezentowanie interesów uczniów wobec innych organów szkoły: dyrekcji, rady pedagogicznej, rodziców. Reprezentacja interesów może mieć miejsce poprzez włączenie uczniów w proces podejmowania decyzji, dotyczących szkoły.

Udział w procesie podejmowania decyzji ma umożliwiać artykułowanie interesów uczniów, ale także rozwijać poczucie odpowiedzialności za szkołę jako wspólnotę. Zachęcamy, żeby w szkołach umożliwić uczniom, poprzez aktywność Rady samo-

ządu uczniowskiego oraz chętnych uczniów udział w procesie podejmowania decyzji poprzez organizację. Konsultacji społecznych.

Co to są konsultacje społeczne?

Konsultacje społeczne to proces, w którym przedstawiciele władz (każdego szczebla: od lokalnych po centralne) przedstawiają obywatelom swoje plany dotyczące np. aktów prawnych (ich zmiany lub uchwalania nowych), inwestycji lub innych przedsięwzięć, które będą miały wpływ na życie codzienne i pracę obywateli. Konsultacje nie ograniczają się jednak tylko do przedstawienia tych planów, ale także do wysłuchania opinii na ich temat, ich modyfikowania i informowania o ostatecznej decyzji.

Konsultacje społeczne to sposób uzyskiwania opinii, stanowisk, propozycji itp. od instytucji i osób, których w pewien sposób dotkną, bezpośrednio lub pośrednio, skutki proponowanych przez administrację działań. (źródło www.ngo.pl)

Jakie decyzje warto by dyrekcja i nauczyciele skonsultowali z uczniami?

Oto kilka przykładów z polskich szkół:

- udział szkoły w ogólnopolskich programach i akcjach, organizowanych przez zewnętrznych partnerów szkoły, m.in. organizacje pozarządowe
- lista i tematyka zajęć pozalekcyjnych
- tematyka apeli szkolnych
- zmiany w systemie oceniania
- wybór nagród dla najlepszych uczniów
- zmiany w statucie szkoły
- zmiany związane z aranżacją wnętrza, wystrojem szkoły
- zasady zmiany obuwia
- długość przerw

W jaki sposób mogą wyglądać konsultacje?

Konsultacje włączające wszystkich uczniów, dotyczące konkretnych zagadnień
To konsultacje, w których wszyscy uczniowie zachęceni są do wyrażenia swojej opinii. Rolą Rady SU jest zorganizowanie tego procesu, z uwzględnieniem następujących zasad:

Jasno określony przedmiot opiniowania

Ważne jest precyzyjne sformułowanie, w jakiej sprawie uczniowie mają wygłosić swoją opinię? Tu ważne jest by opinie, jakie zgłoszą uczniowie faktycznie były pomocne dyrekcji w podjęciu decyzji. Na przykład jeśli planowany jest remont korytarzy i uczniowie mogą wypowiedzieć się na temat zagospodarowania określonej przestrzeni, to należy

właśnie zapytać o konkretną przestrzeń zamiast zadawać ogólne pytanie o wymarzony wystrój szkoły.

Termin przekazywania opinii

Wszyscy uczniowie powinni wiedzieć, do kiedy mogą wypowiadać się w danej sprawie, tak by ich głos był ważny.

Sposób przekazywania opinii

Bardzo ważne jest by RSU wraz z nauczycielami, dyrekcją wybrała odpowiedni do tematu sposób wyrażania opinii. Można zorganizować otwarte spotkanie, na którym wszyscy chętni wypowiedzą się. Można przeprowadzać ankiety. Można zorganizować grupy dyskusyjne. Wreszcie można poprosić by uczniowie zgłaszali swoje opinie pisemnie, albo w formie rysunków.

Informacja, na temat uwzględnionych uwag oraz powodu odrzucenia pewnych opinii

Dyrektor po zapoznaniu się z opiniami i podjęciu decyzji powinien poinformować uczniów jaką decyzję podjął oraz jaki wpływ na nią miały opinie przekazane przez uczniów. To ważne, by uczniowie mieli poczucie, że ich głosy zostały wysłuchane, że dyrektor szkoły z nimi się liczy.

Stała obecność uczniów w ciałach kolegialnych: rada pedagogiczna, rada rodziców

Zasięgnięcie opinii uczniów można zapewnić poprzez zapraszanie ich reprezentacji do udziału w pewnych częściach posiedzeń rady pedagogicznej i rady rodziców. Dzięki temu budujemy Dialog uczniowie – dorośli, a jednocześnie tworzymy okazję do reprezentowanie głosu uczniów w procesie namysłu nad sprawami szkolnymi.

Jeśli na to decydujemy się ważne jest by jasno określić zasady udzielania głosu przedstawicielom RSU, wskazać w jakich częściach posiedzeń mają uczestniczyć.

Bardzo ważnej jest także, by po każdym takim spotkaniu, członkowie RSU uwidocznili informację o tym, w jaki sposób reprezentowali interesy uczniów.

Udział uczniów w zbieraniu danych potrzebnych do podjęcia decyzji – uczeń jako badacz

Konsultowanie może mieć formę badania, jakie Rada SU organizuje na terenie szkoły, tak by dotrzeć do opinii, potrzeb uczniów. Badanie to można zrobić używając różnych technik: (ankiet); grup dyskusyjnych. Ważne jest, by wyniki badania były podane do publicznej wiadomości. Mogą one stać się również tematem szkolnej debaty. Konsultowanie jako aktywność samorządu uczniowskiego w pełni realizuje jego misję! Dzięki tej aktywności uczniowie bowiem mają okazję do wpływania na społeczność szkolną.

ORGANIZACJA PRACY OPIEKUNA SU

Opiekun samorządu uczniowskiego w szkole jest kluczowym dorosłym, którego zadaniem jest stworzenie atrakcyjnych i edukacyjnych warunków do samorządności. Poniżej przedstawiamy wypracowane wspólnie z nauczycielami wskazówki, w jaki sposób można zorganizować prace opiekuna samorządu uczniowskiego, tak by zapewnić realizację istoty samorządności.

12. Samorząd uczniowski jako systematyczne działanie edukacyjne

Jak pisaliśmy w pierwszej części samorząd uczniowski jest narzędziem rozwoju kluczowych kompetencji obywatelskich, a szczególnie umiejętności kluczowych. Jeśli tak patrzymy na rolę samorządności uczniowskiej w codziennym życiu szkoły jasne staje się, że praca z samorządem uczniowskim musi tak samo jak inne elementy procesu edukacyjnego (nauczanie matematyki, fizyki, działania wychowawcze) być ustrukturalizowana. To znaczy opiekun samorządu uczniowskiego tak samo jak nauczyciele innych przedmiotów pracując z SU realizacje pewne oddziaływania wychowawcze i edukacyjne, które powinny mieć jakiś cel, jakieś treści edukacyjne oraz zakładać pewne metody edukacyjne, najbardziej adekwatne do treści.

Jeśli przypomnimy sobie, że samorząd uczniowski doskonale ćwiczy w uczniach umiejętności udziału w procesach decyzyjnych na terenie szkoły, podejmowanie oddolnych działań na rzecz szkoły, to warto zastanowić się jaki sposób pracy z młodzieżą może być najbardziej adekwatny dla nauczania ich właśnie tego.

Reprezentacja SU to grupa

Samorząd uczniowski zgodnie z ustawą ma działać, być aktywny. By to wymagania szkoła spełniała, konieczne jest skuteczne animowanie aktywności samorządowej na terenie szkoły przez nauczycieli. Skuteczność ta będzie większa jeśli potraktujemy osoby wybrane do reprezentacji SU jako grupę, z którą będziemy systematycznie pracować. By faktycznie RSU była grupą ludzi współpracujących ze sobą konieczne jest zadbanie o zintegrowanie się członków RSU. Są to bowiem osoby z różnych klas,

w różnym wieku, które do tej pory mogły nie mieć ze sobą kontaktu. Teraz natomiast, w nowej roli mają ze sobą sprawnie współdziałać tak, żeby w szkole zauważalne było działanie SU. Warto zatem zacząć pracę nowo wybranej RSU od spotkania integracyjnego. W różnych szkołach można znaleźć dobre praktyki w tym względzie. W jednej z warszawskich szkół z funduszu Rady Rodziców finansowany jest dwudniowy wyjazd RSU wraz z opiekunem i dyrektorem szkoły. W czasie wyjazdu uczniowie uczestniczą w grach integracyjnych pomagających wzajemnie się poznać, poznać swoje mocne strony tak, by grypa zobaczyła, zidentyfikowała swój potencjał. W czasie tego wyjazdu RSU opracowuje swój plan działania oraz sposoby pracy – w tym czas i miejsce spotkań, sposób komunikacji między sobą, sposób komunikacji ze wszystkimi uczniami. Taki mocny początek kadencji RSU ustawia niejako pracę na cały rok. Jeśli jednak nie stać szkoły, rodziców na taki wydatek, można jak robi wielu nauczycieli, zorganizować takie warsztaty w sobotę. Przez 6 godzin w miłej i luźnej atmosferze można również poznać się i zaplanować pracę, która następnie będzie systematycznie realizowana.

Systematyczna praca

Tak jak w przypadku uczenia języka polskiego niezbędna jest systematyczność, która wyraża się w lekcjach, tak samo jest w przypadku uczenia się samorządności – systematyczność będzie sprzyjała temu procesowi. Dlatego warto spotykać się z RSU regularnie – najlepiej raz w tygodniu po 45 minut. W czasie tych spotkań jest czas na planowanie działań, częściowe ich przygotowywanie, podsumowanie realizacji dotychczasowych działań, omówienie postępów. Regularne spotkania także umożliwiają integrowanie grupy. Spotkania służą także refleksji nad tym, czego uczniowie się nauczyli już dzięki uczestniczeniu w RSU. To także czas na pokazywanie i omawianie wpływu ich aktywności na społeczność szkolną. Wreszcie jeśli nie ma pilnych spraw bieżących jest to czas, który można przeznaczyć na rozwijanie liderских kompetencji członków RSU, takich jak: wystąpienia, prac w grupie, dyskusje itp. regularne spotkania to także przestrzeń do rozmawiania i tworzenia informacji o szkole ważnych w niej wydarzeniach skierowanych do innych uczniów. W wielu szkołach praca z RSU prowadzona jest jako zajęcia pozalekcyjne, taktując to jako właśnie rozwój kompetencji obywatelskich. W innych szkołach nauczyciele pracują z RSU w ramach tzw. godziny karcianej.

Ważne aby pamiętać, że plan spotkania musi uwzględniać zarówno realizację bezpośrednich zadań SU, jak i działania, które animuje opiekun. Służą one wzmocnieniu grupy. Jakość realizacji misji SU zależy bowiem w dużej mierze od tego, czy uczniowie będą zmotywowani, będą mieli ochotę razem pracować. A to z kolei zależy od atmosfery w grupie, poczucia akceptacji, odnalezienia swojego miejsca w grupie możliwości ekspresji, samorealizacji przez poszczególnych uczniów itp. troska o jakość grupy, jej spójność, dobre samopoczucie każdego członka. Pamiętać bowiem należy, że uczniowie, członkowie RSU działają dobrowolnie. Nie mamy żadnych środków przymusu.

Będą oni zatem aktywni tylko wtedy, kiedy aktywność ta będzie dawała im satysfakcję. A ta w dużej mierze zależy od jakości relacji między rówieśnikami w grupie RSU.

Dlatego też ważne jest by nie były to spotkania tylko zadaniowe, ale żeby był czas na dyskusje, rozmowy, zabawy integracyjne, wspólne świętowanie sukcesów itp.

Nagradzanie i motywowanie

Nagradzanie uczniów zaangażowanych w działania samorządu uczniowskiego jest bardzo ważne. Pokazujemy w ten sposób że szkoła jako społeczność oraz my dorośli wysoko cenimy samorząd uczniowski. Dla porównania, oczywiste jest to, że w szkole wysoko wartościuje się pilną naukę, sukcesy w nauce. O tym, że jest to cenione wiemy m.in. stąd że uczniowie z wysokimi osiągnięciami w nauce otrzymują prócz dobrych stopni dodatkowe nagrody na koniec roku. Pokażmy zatem również, że cenimy uczniów którzy sumiennie angażują się w pracę szkoły (a nie tylko zajmują się budowaniem własnego potencjału poprzez pilną naukę dla samego siebie), że jako szkołą cenimy również uczniów którzy skutecznie rozwijają swoje kompetencje obywatelskie i społeczne w ramach samorządu uczniowskiego. Warto pamiętać, że sukcesy samorządu uczniowskiego, jego autentyczne działanie dowodzą, że w szkole podejmowane są skuteczne działania na rzecz rozwoju kompetencji obywatelskich oraz realizacji podstawy programowej.

Metody stosowane dla nagradzania uczniów w różnych szkołach obejmują m.in. wystawianie wyższych ocen z zachowania lub przedmiotowych; przekazywanie nagród rzeczowych na zakończenie roku szkolnego; nagrody dla grupy zaangażowanej w postaci wyjścia do kina, wspólnego obiadu itp. zawsze też ważne jest na koniec roku wymienienie aktywnych uczniów i w imieniu społeczności szkolnej podziękowanie im za ich wysiłek.

Dla samych uczniów bardzo nagradzający jest sposób pracy, który pozwala im poczuć sens ich działań. Uczniowie biorą udział w pracach SU po to, żeby poczuć wpływ na szkołę, współdecydować o niej, zmienić coś. I bardzo nagradzające i motywujące jest pozwolić uczniom na ten autentyczny wpływ – zamiast nakłaniania ich do realizacji pomysłów dorosłych, realizacji „zadań zleconych” przez dyrekcję. Samorząd uczniowski jest o samorządzeniu uczniów! Uczniowie muszą to poczuć, dostrzec jak szkolna codzienność istotny sposób zmian się dzięki ich pracy. I ważne jest właśnie, żeby to były istotne dla dzieci i młodzieży kwestie. Pisząc „istotne” mamy na myśli poważne zagadnienia, działania odpowiadające na faktyczne potrzeby uczniów, zrealizowane w sposób które odpowiada gustowi uczniów. Można zatem powiedzieć, że nagradzające jest przygotowanie i samodzielne przeprowadzenie działań, co do których uczniowie są rzeczywiście przekonani, że to ma sens. Taka aktywność buduje bowiem w uczniach

poczucie sprawczości, daje im moc we własne siły i umiejętności, co z kolei sprzyja pewności siebie, która jest tak ważna. Motywujące i nagradzające jednocześnie jest dla uczniów bycie częścią ciekawej, akceptującej, rozwijającej ich grupy rówieśniczej. Dlatego tak ważne jest by zapewnić, w ramach organizacji pracy RSU, dobrą zabawę! Pokazanie także innym uczniom, że RSU to grupa atrakcyjna, także towarzysko, buduje prestiż tej instytucji wśród młodych ludzi. Jeżeli uczniowie będą mieli poczucie, że uczestniczą w atrakcyjnym przedsięwzięciu, Będą czerpali z niego satysfakcję, także w wymiarze społecznym, zwiększa się szansa na ich zaangażowanie w wykonywanie poszczególnych działań na rzecz szkoły.

Motywujące jest także uznanie, jakie płynie ze strony dorosłych do członków RSU w związku z wykonywanymi przez nich funkcjami. To uznanie może przejawiać się oprócz wspomnianych wcześniej nagród, uwagą jaką okazujemy członkom RSU jako dorośli. Uznanie to może być wyrażone spotkaniami regularnymi z dyrekcją, pytaniem się o opinię RSU w ważnych sprawach przez radę pedagogiczną, spotkaniami z Radą Rodziców. Takie spotkania dowartościowują uczniów, są nobilitujące.

Dokumentowanie pracy opiekuna SU

Opiekun samorządu uczniowskiego jest w szkole nauczycielem samorządności. Samorządności bowiem jak innego typu działań trzeba się nauczyć. Można zatem powiedzieć, że opiekun SU powinien rozliczać się z tego w jaki sposób tej samorządności w czasie roku szkolnego uczy. Należy po pierwsze opisać sposób pracy z uczniami. I tu warto przywołać liczbę i czas spotkań, ich cel i przebieg. Można zatem, szczególnie gdy pracę z RSU prowadzimy w ramach zajęć pozalekcyjnych, wypełniać klasyczny dziennik zajęć pozalekcyjnych. Gdy dzieje się to w innej formie warto prowadzić kartę pracy. Dzięki temu zarówno sam opiekun jak i dyrekcja oraz pozostali nauczyciele dokładnie wiedzą jak absorbującym zadaniem jest skuteczne opiekowanie się samorządem uczniowskim. Pamiętać również, że rolą nauczyciela jest opieka a nie wyręczanie opiekun wykazuje się działaniami wspierającymi uczniów, a nie wykonaną przez nich pracą. To co RSU wykonała, jakie działania zostały podjęte przez nią, powinno być przedmiotem sprawozdania RSU przed społecznością uczniowską. Można sobie bowiem wyobrazić, że opiekun podejmuje wiele wysiłku i profesjonalnie animuje pracę grupy, ale ta wciąż nie ma sukcesu.

13. Współpraca z dyrekcją i nauczycielami

Ważnym wymiarem pracy opiekuna samorządu uczniowskiego jest współpraca z dyrekcją i nauczycielami. Współpraca ta jest tak istotna, gdyż postawy, zaangażowanie, gotowość włączenia się nauczycieli do działań inicjowanych przez samorząd uczniowski jest często warunkiem ich powodzenia. Innymi słowy aktywny samorząd uczniowski na terenie szkoły możliwy jest tylko wtedy gdy aktywni są także nauczyciele. I nie wystarczy po prostu praca opiekuna. Inni nauczyciele potrzebni są przy wyborach, w trakcie konsultacji pewnych decyzji, przy wsparciu organizacyjnym podczas imprez samorządu. To zaangażowanie nauczycieli, wszystkich wychowawców jest absolutnie niezbędne, by działania Rady samorządu uczniowskiego nie ograniczały się tylko do tej grupy – kilkunastu szkolnych liderów, ale żeby również docierały do wszystkich pozostałych uczniów. Pamiętać bowiem musimy, że zadaniem szkoły jest uczynienie samorządności wszystkich uczniów a nie tylko wybranych reprezentantów. Zadanie nauczycieli wszystkich czegokolwiek siłą rzeczy nie może być jedynie obowiązkiem opiekunów samorządu uczniowskiego.

Kiedy nauczyciele powinni włączyć się w działania SU?

Wybory reprezentacji samorządu uczniowskiego. Na etapie wyborów reprezentacji samorządu uczniowskiego ważną rolą wszystkich wychowawców klas jest przekazanie informacji o tym, że wybory się odbywają i na jakich zasadach. Ważne jest również, żeby wychowawcy przeprowadzili godzinę wychowawczą na temat roli samorządu uczniowskiego w szkole, jego uprawnień oraz potrzeb jakimi reprezentacja powinna się w danym roku szkolnym zająć. Taka godzina wychowawcza powinna być też okazją do porozmawiania w ogóle o tym, jaki powinien być członek RSU – jakie umiejętności powinien mieć, na co zwrócić powinni uwagę uczniowie w czasie głosowania. Wszyscy nauczyciele powinni zachęcać uczniów do kandydowania, do głosowania i swoją postawą wzmacniać w uczniach przekonanie, że samorządność uczniowska jest ważną aktywnością szkolną, która pozwala wiele się nauczyć. Użyteczne byłoby przygotowanie scenariusza takiej lekcji wychowawczej, na podstawie którego nauczyciele wszyscy przeprowadzili by podobne lekcje, dzięki czemu w całej szkole dyskutowano by w tym samym czasie o samorządności, tworząc spójny komunikat.

Uchwalanie regulaminu wyboru i działania RSU powinno włączać jak największą liczbę uczniów z całej szkoły. Dlatego ważne jest by temu tematowi poświęcić godzinę wychowawczą w ramach całego procesu uchwalania tego regulaminu, opisanego wyżej. Nauczyciele potrzebni są również by uczniowie byli aktywni podczas głównych wy-

darzeń organizowanych przez RSU a pozwalających doświadczyć samorządności wszystkim uczniom, a szczególnie chodzi tu o udział w debatach, konsultacjach, współorganizację oddolnych przedsięwzięć.

Podsumowując można powiedzieć, że by szkoła faktycznie uczyła samorządności wszystkich uczniów, co jest jej zadaniem zgodnie z Podstawą Programową, ale także z związku z obowiązkiem rozwijania kluczowych kompetencji społecznych i obywatelskich, muszą być w działania SU zaangażowani wszyscy wychowawcy. Rolą opiekuna jest tu natomiast organizowanie tego procesu, włączanie nauczyciela do poszczególnych działań. Opiekun jest zatem koordynatorem pracy innych nauczycieli, które przyczyniają się do skutecznej samorządności uczniowskiej w szkole.

Zasady włączania innych nauczycieli do realizacji zadania szkoły jakim jest samorządność uczniowska powinny być oczywiście ustalone z dyrekcją szkoły oraz radą pedagogiczną jako całością i powinny stanowić część planu pracy szkoły. Praktykowane w wielu szkołach jest określenie na początku roku szkolnego przewidywanych działań uczących samorządności, takich jak wybory, debaty, konsultacje, cykliczne akcje, święto szkoły itp. Nauczyciele sami zgłaszają chęć włączenia się w pewne prace oraz zostają poinformowani o tym, że pewne lekcje wychowawcze należy poświęcić samorządności szkolnej. Zaangażowanie nauczycieli w pracę na rzecz samorządu uczniowskiego powinno być oparte na pewnym planie i jasnych zasadach. Sytuacja w której opiekun „prosi” kolegów i koleżanki o pomoc jest dla wielu osób niekomfortowa i pozostawia wrażenie, że samorządności wszystkich uczniów to problem jednego opiekuna, gdy tymczasem włączeni muszą być wszyscy nauczyciele.

14. Współpraca z rodzicami

Współpraca ta może stanowić ważne wsparcie w skutecznym działaniu samorządowym uczniów. Rodzice mogą wspierać przedsięwzięcia organizowane przez młodych ludzi zarówno logistycznie, materialnie ale również finansowo. Warto bowiem pamiętać, że Rada Rodziców dysponuje, często w skali szkoły jedynymi „wolnymi” środkami finansowymi, które mogą zasilać działania SU. By współpraca z rodzicami była skuteczna, musi ona być systematyczna. Dlatego warto na stałe współpracować z radą rodziców. Przedstawiciele RSU wraz z opiekunem powinni uczestniczyć w spotkaniu Rady Rodziców i przedstawić im swój plan działania. Omawiając go mogą zwrócić się do rady o wsparcie. Jednocześnie rodzice w czasie omawiania tego programu na pewno chętnie podzielą się swoimi pomysłami, mogą coś doradzić. Dzięki stałej współpracy z radą rodziców, nie będziemy traktować ich instrumentalnie – jako dostarczycieli pomocy do konkretnych zadań, ale jako partnerów samorządu uczniowskiego. Dzięki

temu rodzice poczują się poważnie i partnersko potraktowani co z pewnością wpłynie na ich gotowość zaangażowania się w pomoc SU. Warto również pamiętać o nagrodzeniu rodziców aktywnie wspierających SU – można przygotować upominki, dyplomy, wymienić ich na apelu kończącym dany rok szkolny itp.

15. Współpraca ze środowiskiem lokalnym

Zapewnienie skuteczności działań samorządu uczniowskiego często wymaga współpracy z instytucjami pozaszkolnymi takimi jak władze gminy, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy. Szczególnie warto zwrócić uwagę na władze gminy i pracowników urzędów. Pewne postulaty, problemy jakich rozwiązania podejmuje się reprezentacja samorządu uczniowskiego, można załatwić jedynie we współpracy w porozumieniu z władzami lokalnymi chodzi o wszelkie kwestie związane z finansami, inwestycjami itp. Można sobie bowiem wyobrazić, że samorząd szkolny podejmuje się interwencji w sprawie wyposażenia szkoły, niezbędnych remontów itp. Wtedy to partnerem do dyskusji w tej sprawie nie powinien być tylko dyrektor, ale także urzędnicy, którzy zajmują się remontami i inwestycjami. Warto zatem współpracować systematycznie z władzami gminy, albo przynajmniej zapraszać ich przedstawicieli na ważniejsze debaty organizowane przez RSU. Jeśli na terenie gminy działa Młodzieżowa Rada, warto by RSU systematycznie współpracowała z młodzieżowym radnym, reprezentującym młodzież danej szkoły, on może bowiem informować władze o problemach szkoły oraz podejmować interwencje w celu rozwiązania ich.

Z kolei jeśli pamiętamy o działaniu samorządu uczniowskiego jakim jest organizowanie oddolnych działań warto współpracować z organizacjami pozarządowymi szczególnie lokalnymi. Ułatwi to RSU zwiększenie zasięgu ich działań, tak by projekty kierowane do społeczności całej, albo jej przedstawicieli takich jak młodzież czy seniorzy, faktycznie odpowiadały potrzebom tej specyficznej grupy.

Tu warto jeszcze raz podkreślić, że często nawiązanie pierwszego kontaktu z urzędnikami czy organizacjami pozarządowymi jest zadaniem właśnie opiekuna SU. To on musi przed zaangażowaniem dzieci upewnić się, jakie będą warunki współpracy i kontaktu przedstawicieli tych instytucji z uczniami.

Dobre państwo jest wspólnotą otwartych, kompetentnych, zaangażowanych obywateli

Fundacja Civis Polonus stawia sobie za cel rozwijanie postaw obywatelskich umożliwiających jednostkom aktywne uczestniczenie w życiu publicznym. Jednym z głównych obszarów jej działania jest lepsza edukacja obywatelska w szkole.

Współczesna szkoła to przestrzeń sprzyjająca rozwojowi postaw obywatelskich. Do jej zadań należy inspirowanie i zachęcanie uczniów do współuczestniczenia w podejmowaniu i realizowaniu decyzji ważnych dla społeczności szkolnej.

W ramach projektu zorientowanego na poprawę pracy samorządów uczniowskich, powstała strona internetowa www.samorzaduczniowski.org. Zawiera ona bogaty zestaw porad, scenariuszy zajęć, oraz opisy dobrych praktyk z Polski i zagranicy. Zapraszamy do korzystania z zamieszczonych materiałów. Jeżeli chcielibyście Państwo podzielić się z nami własnymi zasobami lub spostrzeżeniami na temat samorządu uczniowskiego, będziemy zobowiązani za ich przesłanie na adres email: fundacja@civispolonus.org.pl lub pocztą:

Fundacja Civis Polonus

T 22 827 52 49

biuro:

ul. Warecka 8 lok. 85, 00-040 Warszawa

e-mail: fundacja@civispolonus.org.pl

www.civispolonus.org.pl

www.samorzaduczniowski.org

Trust for Civil Society
in Central and Eastern Europe

Supported by a grant from the Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe.

Projekt jest realizowany dzięki wsparciu the Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe.

Publikacja stanowi wkład własny finansowy do projektu „Młodzież ma wpływ. Model włączenia młodych ludzi do procesów podejmowania decyzji w szkole i społeczności lokalnej” współfinansowanego przez Szwajcarię w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami Unii Europejskiej.